

ויקרא - רש"י (ב)

ללא קישור שפתי חכמים

• [פרשת ויקרא](#) • [פרשת צו](#) • [פרשת שמיני](#) • [פרשת תזריע](#) • [פרשת מצורע](#) • [פרשת אחרי מות](#) • [פרשת קדושים](#) • [פרשת אמור](#) • [פרשת בהר](#) • [פרשת בחקתי](#)

[פרשת ויקרא](#)

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#) [פרק-ה](#)

[פרשת צו](#)

[פרק-ו](#) [פרק-ז](#) [פרק-ח](#)

[פרשת שמיני](#)

[פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

[פרשת תזריע](#)

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#)

[פרשת מצורע](#)

[פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

[פרשת אחרי מות](#)

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

[פרשת קדושים](#)

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#)

[פרשת אמור](#)

[פרק-כא](#) [פרק-כב](#) [פרק-כג](#) [פרק-כד](#)

[פרשת בהר](#)

[פרק-כה](#) [פרק-כו](#)

[פרשת בחקתי](#)

[פרק-כז](#)

[ויקרא](#)

[פרשת](#)

[ויקרא פרק-א](#)

[א] ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה, לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר (ישעיה ו ג) וקרא זה אל זה, אבל לנביאי אמות העולם נגלה עליהן בלשון עראי וטמאה, שנאמר (במדבר כג ד) ויקר אלהים אל בלעם: **ויקרא אל משה.** הקול הולך ומגיע לאזניו, וכל ישראל לא שומעים. יכול אף להפסקות היתה קריאה, תלמוד לומר וידבר, לדבור היתה קריאה, ולא להפסקות. ומה היו הפסקות משמשות, לתן רוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט: **אליו.** למעט את אהרן. ר' יהודה בן בתירא אומר שלשה עשר דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן, וכנגדן נאמרו שלשה עשר מיעוטים, ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן. ואלו הן שלשה עשר מיעוטים לדבר אתו, מדבר אליו, וידבר אליו, ונועדתי לך, כלן בתורת כהנים. יכול שמעו את קול הקריאה, תלמוד לומר קול לו, קול אליו (במדבר ז פט), משה שמע, וכל ישראל לא שמעו: **מאהל מועד.** מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל. יכול מפני שהקול נמוך,

תלמוד לומר את הקול (שם) , מהו הקול, הוא הקול המפורש בתהלים (כט ד. ה) קול ה' בכח קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים, אם כן למה נאמר מאהל מועד, מלמד שהיה הקול נפסק. כיוצא בו (ויחזקאל י ה) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה, יכול (מפני) שהקול נמוך, תלמוד לומר (שם) כקול אל שדי בדברו, אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה, שכיון שמגיע שם היה נפסק: **מאהל מועד לאמר**. יכול מכל הבית, תלמוד לומר מעל הכפורת. יכול מעל הכפורת כלה, תלמוד לומר מבין שני הכרובים: **לאמר**. צא ואמר להם דברי כבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי, שכן מצינו שכל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל במדבר כמנדים, מן המרגלים ואלך, לא נתיחד הדבור עם משה, שנאמר (דב' ב טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי לאמר, אלי היה הדבור. דבר אחר צא ואמר להם דברי והשיבני אם יקבלום, כמו שנאמר (שמות יט ח) וישב משה את דברי העם וי' : **[ב] אדם כי יקריב מכס**. כשיקריב, בקרבנות נדבה דבר הענין: **אדם**. למה נאמר, מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל, שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו מן הגזל: **הבהמה**. יכול אף חיה בכלל, תלמוד לומר בקר וצאן: **מן הבהמה**. ולא כלה, להוציא את הרובע ואת הנרבע: **מן הבקר**. להוציא את הנעבד: **מן הצאן**. להוציא את המקצה: **ומן הצאן**. להוציא את הנוגח שהמית. כשהוא אומר למטה מן הענין (פסוק ג) מן הבקר, שאין תלמוד לומר, להוציא את הטרפה: **תקריבו**. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: **קרבנכם**. מלמד שהיא באה נדבת צבור, היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות: **[ג] זכר**. ולא נקבה. כשהוא אומר זכר למטה, שאין תלמוד לומר, זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס: **תמים**. בלא מום: **אל פתח אהל מועד**. מטפל בהבאתו עד העזרה. מהו אומר יקריב יקריב, אפלו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון, יקריב כל אחת לשם מי שהוא. וכן עולה בחליון, ימכרו החליון לצרכי עולות, והרי הן כלן עולות ותקרב כל אחת לשם מי שהוא. יכול אפלו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו, תלמוד לומר יקריבנו: **יקריב אתו**. מלמד שכופין אותו. יכול בעל כרחו, תלמוד לומר לרצונו, הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: **לפני ה' וסמך**. אין סמיכה בבמה: **[ד] על ראש העולה**. להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן: **העלה**. פרט לעולת העוף: **ונרצה לו**. על מה הוא מרצה לו, אם תאמר על כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות, הרי ענשן אמור, הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה: **[ה] ושחט' והקריבו' הכהנים**. מקבלה ואלך מצות כהנה, למד על השחיטה שכשרה בזר: **לפני ה'**. בעזרה: **והקריבו**. זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה, למדנו ששתיהן בבני אהרן: **בני אהרן**. יכול חללים, תלמוד לומר הכהנים: **את הדם וזרקו את הדם**. מה תלמוד לומר דם דם שתי פעמים, להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו. יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות, שאלו למעלה והיא למטה, תלמוד לומר במקום אחר את דמו: **וזרקו**. עומד למטה וזורק מן הכלי לכתל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות, לכך נאמר סביב, שיהא הדם נתן בארבע רוחות המזבח. או יכול יקיפנו כחוט, תלמוד לומר וזרקו, ואי אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת, תלמוד לומר סביב, הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע: **אשר פתח אהל מועד**. ולא בזמן שהוא מפורק: **[ו] והפשיט את העלה**. מה תלמוד לומר העלה, לרבות את כל העולות להפשט ונתוח: **אתה לנתחיה**. ולא נתחיה לנתחים: **[ז] ונתנו אש**. אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט: **בני אהרן הכהן**. כשהוא בכהונו, הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט, עבודתו פסולה: **[ח] בני אהרן הכהנים**. כשהם בכהונם, הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים, עבודתו פסולה: **את הנתחים את הראש**. לפי שאין הראש בכלל הפשט, שכבר התז בשחיטה, לפיכך הצרך למנותו לעצמו: **ואת הפדר**. למה נאמר,

ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה, וזהו דרך כבוד של מעלה: **אשר על המזבח**. שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: **[ט] עלה**. לשם עולה יקטירנו: **אשה**. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש. וכל אשה לשון אש *פניא ד"א בלע"ז*: **ניחוח**. נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני: **[י] ואם מן הצאן**. וי"ו מוסיף על ענין ראשון. ולמה הפסיק, לתן רוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: **מן הצאן מן הכבשים או מן העזים**. הרי אלו שלשה מיעוטיין פרט לזקן, לחולה ולמזוהם: **[יא] על ירך המזבח**. על צד המזבח: **צפנה לפני ה'**. ואין צפון בבמה: **[יד] מן העוף**. ולא כל העוף, לפי שנאמר (ויקרא כב יט) תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים, תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות, יכול אף מחסר אבר, תלמוד לומר מן העוף: **התרים**. גדולים ולא קטנים: **בני היונה**. קטנים ולא גדולים: **מן התרים או מן בני היונה**. פרט לתחלת הצהוב, שבזה ושבזה שהוא פסול, שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: **[טו] והקריבו**. אפלו פרידה אחת יביא: **הכהן ומלק**. אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן. קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותר מפרקתו עד שמגיע לסימנין וקוצצן: **ונמצה דמו**. לשון מיץ אפים (משלי ל לג), כי אפס המץ (ישעיה טו ד), כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד: **ומלק' והקטיר' ונמצה**. אפשר לומר כן, מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה, אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו, אף מליקה כן. ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר, וקודם הקטרה, ונמצה דמו כבר: **[טז] מראתו**. מקום הרעי וזה הזפק: **בנצתה**. עם בני מעיה. ונוצה לשון דבר המאוס, כמו כי נצו גם נעו (איכה ד טו) וזה שתרגם אנקלוס באוכליה. וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן, שאמר נוטל את הקרקבן עמה. ורבותינו זכרונם לברכה אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארבה ונוטלו עם הנוצה שעל העור. בעולת בהמה, שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה, נאמר (פסוק יג) והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר, ובעוף, שנזון מן הגזל, נאמר והשליך, את המעים, שאכל מן הגזל: **אצל המזבח קדמה**. במזרחו של כבש: **אל מקום הדשן**. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשון מזבח הפנימי והמנורה. וכלם נבלעים שם במקומן: **[יז] ושסע**. אין שסוע אלא ביד, וכן הוא אומר בשמשון (שופטים יד ו) וישסעהו כשסע הגדי: **בכנפיו**. עם כנפיו, אינו צריך למרוט כנפי נוצתו: **בכנפיו**. נוצה ממש. והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו, ולמה אמר הכתוב והקטיר, כדי שיהא המזבח שבע ומהדר בקרבנו של עני: **לא יבדיל**. אינו מפרקו לגמרי לשתי חתכות, אלא קורעו מגבו. נאמר בעוף ריח ניחוח, ונאמר בבהמה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכון את לבו לשמים:

ויקרא פרק-ב

[א] ונפש כי תקריב. לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו: **סלת יהיה קרבנו**. האומר הרי עלי מנחה סתם, מביא מנחת סלת, שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת, כמו שמפורש בענין. לפי שנאמרו כאן חמשה מיני מנחות, וכלן באות אפויית קודם קמיצה חוץ מזו, לכך קרויה מנחת סלת: **סלת**. אין סלת אלא מן החטין, שנאמר (שמות כט ב) סלת חטים, ואין מנחה

פחותה מעשרון, שנאמר (ויק' יד כא) ועשרון סלת למנחה, עשרון לכל מנחה: **ויצק עליה שמן**. על כלה: **ונתן עליה לבנה**. על מקצתה, מניח קמץ לבונה עליה לצד אחד. ומה ראית לומר כן, שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט. דבר אחר שמן על כלה, מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה, כמו שנאמר (פסוק ב) מסלתה ומשמנה, ולבונה על מקצתה, שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה, שנאמר (פסוק ב) על כל לבנתה, שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כלה מעליה ומקטירה: **ויצק' ונתן' והביאה**. מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר: **[ב] הכהנים וקמץ**. מקמיצה ואלך מצות כהנה: **וקמץ משם**. ממקום שרגלי הזר עומדות, ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה, אף באחת עשרה אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: **מלא קמצו**. יכול מבורץ, מבצבץ ויוצא לכל צד, תלמוד לומר במקום אחר (ויק' ו) והרים ממנו בקמצו, אין לך כשר אלא מה שבתוך הקומץ. אי בקמצו יכול חסר, תלמוד לומר מלא. הא כיצד, חופה שלש אצבעותיו על פס ידו, וזהו קומץ במשמע לשון העברית: **על כל לבנתה**. לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא: **לבנתה והקטיר**. אף הלבונה בהקטרה: **מלא קמצו מסלתה ומשמנה**. הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה: **אזכרתה**. הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: **[ג] לאהרן ולבניו**. כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת, וההדיוט במחלוקת: **קדש קדשים**. היא להם: **מאשי ה'**. אין להם חלק בה אלא לאחר מתנות האשים: **[ד] וכי תקרב וגו'**. שאמר הרי עלי מנחת מאפה תנור, ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין, החלות בלולות, והרקיקין משוחין. ונחלקו רבותינו במשיחתן יש אומרים, מושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל השמן שבלוג, שכל המנחות טעונות לוג שמן. ויש אומרים מושחן כמין כי יונית ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים. מה תלמוד לומר בשמן בשמן שתי פעמים, להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים, ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה, שנאמר בו (שמות כז כ) זך. ושנינו במנחות (עו א) כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיחה, כלן באות עשר עשר חלות, והאמור בה רקיקין, באה עשרה רקיקין: **[ה] ואם מנחה על המחבת**. שאמר הרי עלי מנחת מחבת. וכלי הוא שהיה במקדש, שאופין בו מנחה על האור בשמן, והכלי אינו עמוק אלא צף, ומעשה המנחה שבתוכו קשין, שמתוך שהיא צפה, האור שורף את השמן. וכלן טעונות שלש מתנות שמן, יציקה, ובלילה, ומתן שמן בכלי קודם עשיתן: **סלת בלולה בשמן**. מלמד שבוללן בעודן סלת: **[ו] פתות אתה פתים**. לרבות כל המנחות, הנאפות קודם קמיצה, לפתיחה: **ויצקת עליה שמן מנחה הוא**. לרבות כל המנחות ליציקה. יכול אף מנחת מאפה תנור כן, תלמוד לומר עליה, אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין, תלמוד לומר היא: **[ז] מרחשת**. כלי הוא שהיה במקדש עמוק, ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו, לפיכך מעשה מנחה העשויין לתוכה רוחשין. כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע: **[ח] אשר יעשה מאלה**. מאחד מן המינים הללו: **והקריבה**. בעליה אל הכהן: **והגישה**. הכהן: **אל המזבח**. מגישה לקרן דרומית מערבית של מזבח: **[ט] את אזכרתה**. היא הקומץ: **[יא] וכל דבש**. כל מתיקת פרי קרויה דבש: **[יב] קרבן ראשית תקריבו**. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור, שנאמר (ויק' כג יז) חמץ תאפינה, ובכורים מן הדבש, כמו בכורי תאנים ותמרים: **[יג] מלח ברית**. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהבטחו המים התחתונים לקרב במזבח במלח, ונסוך המים בחג: **על כל קרבנד**. על עולת בהמה ועוף ואימורי כל הקדשים כלן: **[יד] ואם תקריב**. הרי אם משמש בלשון כי, שהרי אין זה רשות, שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא חובה, וכן (במדבר לו ד) ואם יהיה היובל וגו': **מנחת בכורים**. במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא באה אביב בשעת בשול התבואה, ומן השעורים היא באה. נאמר

כאן אביב, ונאמר להלן (שמות ט לא) כי השעורה אביב: **קלוי באש**. שמיבשין אותה על האור באבוב של קלאים, שאלולי כן אינה נטחנת בריחים, לפי שהיא לחה: **גרש כרמל**. גרוסה בעודה לחה: **גרש**. לשון שבירה וטחינה, גרוסה בריחים של גרוסות, כמו (איכה ג טז) ויגרס בחצץ, וכן גרסה נפשי (תהלים קיט כ): **כרמל**. בעוד הכר מלא, שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה, ועל כן נקראים המלילות כרמל, וכן (מלכים ב' ד מב) וכרמל בצקלונו:

ויקרא פרק-ג

[א] שלמים. שמטילים שלום בעולם. דבר אחר שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: **[ג] ואת כל החלב וגו'**. להביא חלב שעל הקבה, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר להביא חלב שעל הדקין: **[ד] הכסלים**. *פלנקיש בלע"ז*. שהחלב שעל הכליות, כשהבהמה חיה, הוא בגובה הכסלים והם מלמטה, וזהו החלב שתחת המתנים, *שקורין בלע"ז לונביליש*, לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים, ובתחתיתו הבשר חופהו: **היתרת**. הוא דופן המסך, *שקורין איברי"ש* ובלשון ארמי חצרא דכבדא: **על הכבד**. שיטול מן הכבד עמה מעט. ובמקום אחר הוא אומר (ויק' ט ז) ואת היותרת מן הכבד: **על הכבד על הכליות**. לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו: **[ה] על העלה**. מלבד העולה. למדנו שתקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכה: **[ז] אם כשב**. לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באימורי העז, שהכשב אליתו קרבה, לכך נחלקו לשתי פרשיות: **[ח] וזרקו**. שתי מתנות שהן ארבע, ועל ידי הכלי הוא זורק, ואינו נותן באצבע אלא חטאת: **[ט] חלבן**. המבחר שבו. ומהו זה, האליה תמימה: **לעמת העצה**. למעלה מן הכליות היועצות: **[יא] לחם אשה לה'**. לחמו של אש לשם גבוה: **לחם**. לשון מאכל, וכן (ירמיהו יא יט) נשחיתה עץ בלחמו, (דניאל ה א) עבד לחם רב, (קהלת י יט) לשחוק עשים לחם: **[יז] חקת עולם**. יפה מפורש בתורת כהנים כל הפסוק הזה:

ויקרא פרק-ד

[ב] מכל מצות ה'. פרשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וזרת (ושגגתו חטאת): **מאחת מהנה**. ממקצת אחת מהן, כגון הכותב בשבת שם משמעון, נח מנחור, דן מדניאל: **[ג] אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם**. מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה, כמו שנאמר לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו (פסוק יג). ופשוטו לפי אגדה, כשכהן גדול חוטא, אשמת העם הוא זה, שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקלקל: **פר**. יכול זקן, תלמוד לומר בן, אי בן יכול קטן, תלמוד לומר פר, הא כיצד, זה פר בן שלש: **[ה] אל אהל מועד**. למשכן, ובבית עולמים להיכל: **[ו] את פני פרכת הקדש**. כנגד מקום קדשתה, מכון כנגד בין הבדים, ולא היו נוגעים דמים בפרכת, ואם נגעו נגעו: **[ז] ואת כל דם**. שירי הדם: **[ח] ואת כל חלב פר**. חלבן היה לו לומר,

מה תלמוד לומר פר, לרבות פר של יום הכפורים לכליות ולחלבים וליותרת: **החטאת**. להביא שעירי עבודה זרה לכליות ולחלבים ויותרת: **ירי** **ממנו**. מן המחבר, שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו, [תיכ] : **יא** **כאשר יורם**. מאותן אימורין המפורשין בשור זבח השלמים. וכי מה פרש בזבח השלמים שלא פרש כאן, אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמן, אף זה לשמו. ומה שלמים שלום לעולם, אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים מצריכו ללמוד המנו, שאין למדין למד מן הלמד בקדשים, בפרק איזהו מקומן [זבחים מט] : **על הכבד על הכליות** יא **על ראשו ועל כרעיו**. כלן לשון תוספת הן, כמו מלבד : **יב** **אל מקום טהור**. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטמאה להשליך אבנים מנגעות ולבית הקברות, הצרך לומר מחוץ למחנה, זה שהוא חוץ לעיר, שיהא המקום טהור : **מחוץ למחנה**. חוץ לשלש מחנות, ובבית עולמים חוץ לעיר, כמו שפרשוהו רבותינו במסכת יומא (סח א) ובסנהדרין (מב ב) : **אל שפך הדשן**. מקום ששופכין בו הדשן המסלק מן המזבח, כמו שנאמר (ויקרא ו ד) והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה : **על שפך הדשן ישרף**. שאין תלמוד לומר אלא ללמד, שאפלו אין שם דשן : **יג** **עדת ישראל**. אלו סנהדרין : **ונעלם דבר**. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מתר : **הקהל ועשו**. שעשו צבור על פיהם : **יד** **את פני הפרכת**. ולמעלה הוא אומר את פני פרוכת הקדש, משל למלך שסרחה עליו מדינה, אם מיעוטה סרחה, פמליא שלו מתקימת, ואם כלה סרחה, אין פמליא שלו מתקימת. אף כאן כשחטא כהן משיח עדין שם קדשת המקום על המקדש, משחטאו כלם, חס ושלום, נסתלקה הקדשה : **יח** **יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד**. זה יסוד מערבי, שהוא כנגד הפתח : **יט** **ואת כל חלבו ירים**. אף על פי שלא פרש כאן יותרת ושתי כליות, למדין הם מועשה לפר כאשר עשה נגני. ומפני מה לא נתפרשו בו, תנא דבי ר' ישמעאל (זבחים מא ב) משל למלך שזעם על אוהבו ומעט בסרחונו מפני חבתו : **כ** **ועשה לפר**. זה כאשר עשה לפר החטאת, כמו שמפורש בפר כהן משיח, להביא יותרת ושתי כליות שפרש שם מה שלא פרש כאן. ולכפול במצות העבודות, ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול, לפי שמצינו בנתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר, הצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת : **כב** **אשר נשיא יחטא**. לשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, קל וחומר שמתחרט על זדונותיו : **כג** **או הודע**. כמו אם הודע. הרבה או יש שמשמשין בלשון אם, ואם במקום או, וכן או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא לו) : **הודע אליו**. כשחטא היה סבור שהוא התר, ולאחר מכאן נודע לו שאסור היה : **כד** **במקום אשר ישחט את העלה**. בצפון, שהוא מפורש בעולה : **חטאת הוא**. לשמו כשר, שלא לשמו פסול : **כה** **ואת דמו**. שירי הדם : **כו** **כחלב זבח השלמים**. כאותן אימורין המפורשים בעז האמור אצל שלמים : **לא** **כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים**. כאימורי עז האמורים בשלמים : **לב** **ושחט אתה לחטאת**. שתהא שחיטתה לשם חטאת : **לה** **כאשר יוסר חלב הכשב**. שנתרבו אימוריו באליה, אף חטאת, כשהיא באה כשבה, טעונה אליה עם האימורין : **על אשי ה'**. על מדורות האש העשויות לשם. פנאיי לי

יש ב לע "ז [מדורות] :

[א] ושמעה קול אלה. בדבר שהוא עד בו, שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות, שיעיד לו: **[ב] או נפש אשר תגע** וגוי. ולאחר הטמאה הזו יאכל קדשים, או יכנס למקדש, שהוא דבר שזדונו כרת. במסכת שבועות (יד ב) נדרש כן: **ונעלם ממנו.** הטמאה: **ואשם.** באכילת קדש או בביאת מקדש: **[ג] בטמאת אדם.** זו טמאת מת: **לכל טמאתו.** לרבות טמאת מגע זבין וזבות: **אשר יטמא.** לרבות הנוגע בבוועל נדה: **בה.** לרבות בולע נבלת עוף טהור: **ונעלם.** ולא ידע, (נ"א: והוא ידע) **ששכח הטמאה: ואשם.** באכילת קדש או בביאת מקדש: **[ד] בשפתיים.** ולא בלב: **להרע.** לעצמו: **או להיטיב.** לעצמו, כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן: **לכל אשר יבטא.** לרבות לשעבר: **ונעלם ממנו.** ועבר על שבועתו, כל אלה בקרבן עולה ויורד, כמפורש כאן, אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זה אלא באשם: **[ה] והקריב את אשר לחטאת ראשונה.** חטאת קודמת לעולה. למה הדבר דומה, לפרקליט שנכנס לרצות, רצה פרקליט נכנס דורון אחריו: **ולא יבדיל.** אינו מולק אלא סימן אחד. ערף, הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר. מול ערף. מול הרואה את העורף, והוא אורך כל אחורי הצואר: **[ו] והזה מדם החטאת.** בעולה לא הטעין אלא מצוי, ובחטאת הזאה ומצוי. אוחד בעורף ומתיז, והדם נתז והולך למזבח: **חטאת הוא.** לשמה כשרה, שלא לשמה פסולה: **[ז] כמשפט.** כדת האמור בעולת העוף שלנדבה בראש הפרשה: **[ח] כי חטאת הוא.** ואין בדין שיהא קרבנו מהדר: **[יב] חטאת הוא.** נקמצה ונקטרה לשמה כשרה, שלא לשמה פסולה: **[יג] על חטאתו אשר חטא.** כאן שנה הכתוב, שהרי בעשירות ובדלות נאמר (פסוק י) מחטאתו, וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו, דקדקו רבותינו (כריתות כז ב) מכאן, שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני, יביא ממקצתן שתי תורים. הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה [לכך נאמר מחטאתו]. הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר, יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר, לכך נאמר כאן על חטאתו: **מאחת מאלה.** מאחת משלש כפרות האמורות בענין, או בעשירות או בדלות או בדלי דלות. ומה תלמוד לומר, שיכול החמורין שבהם יהיו בכשבה או שעירה, והקלין יהיו בעוף, והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה, תלמוד לומר מאחת מאלה, להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידו, ואת החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות: **והיתה לכהן כמנחה.** ללמד על מנחת חוטא שהיו שיריה נאכלין, זהו לפי פשוטו. ורבותינו דרשו והיתה לכהן כמנחה, ואם חוטא זה כהן הוא, תהא לו כשאר מנחת נדבת כהן, שהיא בכליל תהיה לא תאכל (ויקרא ו טז): **[טו] כי תמעל מעל.** אין מעילה בכל מקום אלא שנוי, וכן הוא אומר (דה"א ה כה) וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ, וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה יב) ומעלה בו מעל: **וחטאה בשגגה מקדשי ה'.** שנהנה מן ההקדש. והיכן הזהר, נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה (ויקרא כב ט) ולא ישאו עליו חטא, מה להלן הזהיר, אף כאן הזהיר. אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל, אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל, תלמוד לומר תמעול מעל, רבה: **מקדשי ה'.** המיוחדים לשם, יצאו קדשים קלים: **איל.** לשון קשה, כמו (יחזקאל יז יג) ואת אילי הארץ לקח, אף כאן קשה, בן שתי שנים: **בערכך כסף שקלים.** שיהא שוה שתי סלעים: **[טז] ואת אשר חטא מן הקדש ישלם.** קרן וחומש להקדש: **[יז] ולא ידע ואשם.** והביא. הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון חלב ושומן לפניו, וכסבור ששתיהן הטר, ואכל את האחת. אמרו לו אחת של חלב היתה, ולא ידע אם זו של חלב אכל, הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא, ואם נודע לו לאחר זמן יביא חטאת: **ולא ידע ואשם ונשא עונו.** ר' יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע, על אחת כמה וכמה שיעניש את שידע. רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים, צא ולמד מאדם הראשון, שלא

נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה, ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו. וכי איזו מדה מרבה, של טובה או של פרענות, הוי אומר מדה טובה. אם מדת פרענות המעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו, מדה טובה המרבה, היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום הכפורים, על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר (דברים יז ו) על פי שנים עדים או שלשה עדים ונני, אם מתקימת העדות בשנים, למה פרט לך הכתוב שלשה, אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין ענש והזמה. אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. רבי אלעזר בן עזריה אומר כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה (דברים כד יט), הרי הוא אומר (דברים כד יט) למען יברכך ונני, קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע, אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה המנו ומצאה העני ונתפרנס בה, הרי הקדוש ברוך הוא קובע לו ברכה: **[יח] בערכך לאשם**. בערך האמור למעלה (פסוק טו) : **אשר שגג והוא לא ידע**. הא אם ידע לאחר זמן, לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת. הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג, הרי זה יהרג: **[יט] אשם הוא אשם אשם**. הראשון כלו קמץ שהוא שם דבר, והאחרון חציו קמץ וחציו פתח שהוא לשון פעל. ואם תאמר מקרא שלא לצורך הוא, כבר נדרש הוא בתורת כהנים. **אשם אשם**. להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל (בן שתי שנים) שוה שתי סלעים. יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע, תלמוד לומר הוא: **[כא] נפש כי תחטא**. אמר ר' עקיבא מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה', לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד אצל חברו אינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם, לפיכך כשהוא מכחש, מכחש בשלישי שביניהם: **בתשומת יד**. ששם בידו ממון להתעסק או במלוה: **או בגזל**. שגזל מידו כלום: **או עשק**. הוא שכר שכיר: **[כב] וכחש בה**. שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטוא ולהשבע על שקר לכפירת ממון: **[כג] כי יחטא ואשם**. כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה, ולדעת ולהתודות כי חטא ואשם: **[כד] בראשו**. הוא הקרן ראש הממון: **וחמשתיו**. רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת, שאם כפר בחומש ונשבע והודה, חוזר ומביא חומש על אותו חומש. וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע לו פחות משוה פרוטה: **לאשר הוא לו**. למי שהממון שלו:

[ב] צו את אהרן. אין צו אלא לשון זרוז ולדורות. אמר ר' שמעון ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כיס: **זאת תורת העלה** וגו'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה, וללמד על הפסולין איזה אם עלה ירד, ואיזה אם עלה לא ירד, שכל תורה לרבות הוא בא, לומר תורה אחת לכל העולים, ואפלו פסולין, שאם עלו לא ירדו: **הוא העלה.** למעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן, שלא היה פסולין בקדש, שנפסלו קודם שבאו לעזרה: **[ג] מדו בד.** היא הכתנת. ומה תלמוד לומר מדו, שתהא כמדתו: **על בשרו.** שלא יהא דבר חוצץ בנתים: **והרים את הדשן.** היה חותה מלא מחתה מן המאכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש: **הדשן אשר תאכל האש את העלה.** ועשאתה דשן, מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל המזבח: **על המזבח.** מצא אברים שעדין לא נתעכלו, מחזירן על המזבח, לאחר שחתה גחלים אלך ואלך ונטל מן הפנימיות, שנאמר את העלה על המזבח: **[ד] ופשט את בגדיו.** אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד. בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזג בהן כוס לרבו, לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהן: **והוציא את הדשן.** הצבור בתפוח, כשהוא רבה ואין מקום למערכה, מוציאו משם. ואין זה חובה בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום: **[ה] והאש על המזבח תוקד בו.** רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח, כלן נדרשו במסכת יומא (מג ב) שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם: **וערך עליה העלה.** עולת תמיד היא תקדים: **חלבי השלמים.** אם יביאו שם שלמים. ורבותינו למדו מכאן עליה, על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כלם. מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים: **[ו] אש תמיד.** אש שנאמר בה תמיד, היא שמדליקין בה את הנרות, שנאמר בה (שמות כז כ) להעלות נר תמיד, אף היא מעל המזבח החיצון תוקד: **לא תכבה.** המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: **[ז] וזאת תורת המנחה.** תורה אחת לכלן להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין. שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת, מנחת כהנים שהיא כליל מנין, תלמוד לומר תורת: **הקרב אתה.** היא הגשה בקרן מערבית דרומית: **לפני ה'.** הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: **אל פני המזבח.** הוא הדרום, שהוא פניו של מזבח, שהכבש נתון לאותו הרוח: **[ח] והרים ממנו.** מהמחבר, שיהא עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה: **בקמצו.** שלא יעשה מדה לקומץ: **מסלת המנחה ומשמנה.** מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה: **המנחה.** שלא תהא מעורבת באחרת: **ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר.** שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו. ולפי שלא פרש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא (ב, א. ג), הצרך לשנות פרשה זו, לכלול כל המנחות כמשפטן: **[ט] במקום קדש.** ואיזהו, בחצר אהל מועד: **[י] לא תאפה חמץ חלקם.** אף השירים אסורים בחמץ: **כחטאת וכאשם.** מנחת חוטא הרי היא כחטאת, לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה. מנחת נדבה הרי היא כאשם, לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: **[יא] כל זכר.** אפלו בעל מום. למה נאמר, אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו', אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת: **כל אשר יגע וגו'.** קדשים קלים או חלין שיגעו בה ויבלעו ממנה: **יקדש.** להיות כמוה, שאם פסולה יפסלו, ואם כשרה יאכלו כחמר המנחה: **[יג] זה קרבן אהרן ובניו.** אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה, אבל כהן גדול בכל יום, שנאמר מנחה תמיד וגו' והכהן המשיח תחתיו מבניו וגו' חק עולם וגו' (פסוק טו) **מרבכת.** חלוטה ברותחין כל צרכה: **תפיני.** אפויה אפיות הרבה, שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת: **מנחת פתים.** מלמד שטעונה פתיתה: **[טו] המשיח תחתיו מבניו.** המשיח מבניו תחתיו: **כליל תקטר.** אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כלה כליל, וכן כל מנחת כהן של

נדבה כליל תהיה טו כליל. כלה שוה לגבוה: **[יט]** המחטא אתה. העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אתה יאכלנה. הראוי לעבודה, יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבושר, ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה, שהרי נאמר למטה (פסוק כב) כל זכר בכהנים יאכל אתה: **[כ]** כל אשר יגע בבשרה. כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה, אם פסולה תפסל, ואם היא כשרה תאכל כחמר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד. ואם הזה מדמה על הבגד, אותו מקום דם הבגד אשר יזה עליה, תכבס בתוך העזרה: אשר יזה. יהא נזה, כמו (איוב טו כט) ולא יטה לארץ מנלם, יהא נטוי: **[כא]** ישבר. לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר, והוא הדין לכל הקדשים: ומרק. לשון תמרוקי הנשים (אסתר ב יב) אישקורימיניט בלע"ז [נקוין]: ומרק ושטף. לפלוט את בליעתו, אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דפיו לעולם: **[כב]** כל זכר בכהנים יאכל אתה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים, אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: **[כג]** וכל חטאת וגוי. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפניו פסולה: וכל. לרבות שאר קדשים:

ויקרא פרק-ז

[א] קדש קדשים הוא. הוא קרב ואין תמורתו קרבה: **[ב]** ישחטו. רבה לנו שחיטות הרבה, לפי שמצינו אשם בצבור, נאמר ישחטו רבים. ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון: **[ג]** ואת כל חלבו וגוי. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם, לכך הצרך לפרשם כאן, אבל חטאת כבר נתפרשו בה בפרשת ויקרא (פרק ב): את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש, ואיל וכבש נתרבו באליה: **[ה]** אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו. למד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו, אף על פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח, אם שחטו סתם, אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעה. ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו, כמו שדרשו הוא, הכתוב בחטאת, לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא, אלא לאחר הקטרת אמורין, והוא עצמו שלא הקטרו אמוריו כשר: **[ו]** קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש: **[ז]** תורה אחת להם. בדבר זה: הכהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה חולק בו, פרט לטבול יום ומחסר כפורים ואונן: **[ח]** עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה. פרט לטבול יום ומחסר כפורים ואונן שאינן חולקים בעורות: **[ט]** לכהן המקריב אתה וגוי. יכול לו לבדו, תלמוד לומר לכל בני אהרן תהיה. יכול לכלן, תלמוד לומר לכהן המקריב, הא כיצד לבית אב של אותו יום שמקריבין אותה: **[י]** בלולה בשמן. זו מנחת נדבה: וחובה. זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: **[יב]** אם על תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז כא. כב) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה. אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין, ואינן נאכלין אלא ליום ולילה, כמו שמפורש כאן: והקריב על זבח התודה. ארבעה מיני לחם חלות, ורקיקין, ורבוכה, שלשה מיני מצה, וכתוב (פסוק יג) על חלת לחם חמץ וגוי, וכל מין ומין עשר חלות, כך מפורש במנחות (עז א). ושעורן חמש סאין ירושלמיות

שהן שש מדבריות, עשרים עשרון: **מרבכת**. לחם חלוט ברותחין כל צרכו יג יקריב קרבנו על זבח. מגיד שאין הלחם קדוש קדשת הגוף להפסל ביוצא וטבול יום ומלצאת לחלין בפדיון, עד שישחט הזבח: **[יד]** אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומה לכהן העובד עבודתה, והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים, חוץ מחזה ושוק שבה, כמו שמפורש למטה (פסוקים כט. לב) תנופת חזה ושוק בשלמים. והתודה קרויה שלמים: **[טו]** ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר, שיהיו נאכלין ליום ולילה: **ביום קרבנו יאכל**. וכזמן בשרה זמן לחמה: **לא יניח ממנו עד בקר**. אבל אוכל הוא כל הלילה, אם כן למה אמרו עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העברה: **[טז]** ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הודאה של נס, אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים, כמו שמפורש בענין: **וממחרת והנותר ממנו**. בראשון יאכל. וי"ז זו יתרה היא, ויש כמוה הרבה במקרא, כגון (בראשית לו כד) ואלה בני צבעון ואיה וענה, (דניאל ח יג) תת וקדש וצבא מרמס: **[יח]** ואם האכל יאכל וגו'. במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר. יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע, תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב, בשעת הקרבה הוא נפסל, ואינו נפסל בשלישי. וכן פרושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה, ואם חשב פגול יהיה: **והנפש האכלת ממנו**. אפלו בתוך הזמן עונה תשא: **[יט]** והבשר. של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל: **והבשר**. לרבות אבר שיצא מקצתו, שהפנימי מתר: **כל טהור יאכל בשר**. מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (דברים יב כז) ודם זבחיך ישפך וגו' והבשר תאכל, יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים, לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: **והבשר כל טהור יאכל בשר**. כלומר כל מה שאסרתי לך בחטאת ואשם, שאם יצאו חוץ לקלעם אסורין, כמו שכתוב (ו ט) בחצר אהל מועד יאכלוהו, בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפלו בכל העיר: **[כ]** וטמאתו עליו. בטמאת הגוף הכתוב מדבר, אבל טהור שאכל את הטמא, אינו ענוש כרת, אלא באזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' (פסוק יט). ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה, אלא חכמים למדוה בגזרה שוה. שלש כריתות אמורות באוכלי קדשים בטמאת הגוף, ודרשוה רבותינו בשבועות (ז א) אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד, שלא נאמר אלא על טמאת מקדש וקדשיו: **[כז]** יעשה לכל מלאכה. בא ולמד על החלב שאינו מטמא טמאת נבלות: **ואכל לא תאכלוהו**. אמרה תורה יבוא אסור נבלה וטרפה ויחול על אסור חלב, שאם אכלו, יתחייב אף על לאו של נבלה, ולא תאמר אין אסור חל על אסור: **[כח]** בכל מושבתיכם. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע, נוהגת בכל מושבות, ובמסכת קדושין בפרק א' (לז א) מפרש למה הצרך לומר: **לעוף ולבהמה**. פרט לדם דגים וחגבים: **[ל]** ידיו תביאינה וגו'. שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונים בה, ויד כהן מלמטה ומניפן: **את אשי ה'** ומה הן האשים, **את החלב על החזה יביאנו**. כשמביאו מבית המטבחים נותן החלב על החזה, וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה, וזהו האמור במקום אחר (ויק' י טו) שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו', ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר, ונמצא החזה למטה, וזהו שנאמר (ויק' ט כ) וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה. למדנו ששלשה כהנים זקוקין לה, כך מפורש במנחות (סב א): **את החלב על החזה יביאנו**. ואת החזה למה מביא, להניף אותו הוא מביאו, ולא שיהא הוא מן האשים. לפי שנאמר את אשי ה' את החלב על החזה, יכול שיהא אף החזה לאשים, לכך נאמר את החזה להניף וגו': **[לא]** והקטיר הכהן את החלב. ואחר כך והיה החזה לאהרן, למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה מן המזבח: **[לב]** שוק. מן הפרק של ארכבה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי, שהוא סובך של רגל: **[לג]** המקריב את דם השלמים וגו'. מי שהוא ראוי

לזריקתו ולהקטיר חלבו, יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים, שאינו חולק בבשר: **[לד]** התנופה' התרומה. מוליך ומביא, מעלה ומוריד לו ולמלואים. ליום חנוך הכהנה:

ויקרא פרק-ח

[ב] קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן, שאין מקדם ומאחר בתורה: קח את אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים בענין צואת המלואים בואתה תצוה, ועכשיו ביום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת מעשה: **[ג]** הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרבה: **[ה]** זה הדבר. דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא לעשות, ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה. כל הענין הזה פרשתי בואתה תצוה: **[ח]** את האורים. כתב של שם המפורש: **[ט]** וישם על המצנפת. פתילי תכלת הקבועים בציץ נתן על המצנפת, נמצא הציץ תלוי במצנפת: **[יא]** ויז ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: **[יב]** ויצק' וימשח. בתחלה יוצק על ראשו, ואחר כך נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה: **[יג]** ויחבש. לשון קשירה: **[טו]** ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות להכנס לקדשה: ויקדשהו. בעבודה זו: לכפר עליו. מעתה כל הכפרות: **[טז]** ואת יתרת הכבד. על הכבד (שמות כט יג) לבד הכבד, שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה: **[כב]** איל המלאים. איל השלמים, שמלואים לשון שלמים, שממלאים ומשלימים את הכהנים בכהנתם: **[כז]** וחלת לחם שמן. היא רבוכה, שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין, כך מפורש במנחות (עח א): **[כח]** ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבן: על העלה. אחר העלה. ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה: **[לד]** צוה ה' לעשת. כל שבעת הימים. ורבותינו זכרונם לברכה דרשו לעשות. זה מעשה פרה. לכפר. זה מעשה יום הכפורים, וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים, וכן הכהן השורף את הפרה: **[לה]** ולא תמותו. הא אם לא תעשו כן, הרי אתם חיבים מיתה: **[לו]** ויעש אהרן ובניו. להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל:

ויקרא פרק-ט

[א] ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים, הוא ראש חדש ניסן, שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם (פרק ז) : **ולזקני ישראל**. להשמיים שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהנה גדולה, ולא יאמרו מאליו נכנס: **[ב]** קח לך עגל. להודיע שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה: **[ד]** כי היום ה' נראה אליכם. להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה: **[ז]** קרב אל המזבח. שהיה אהרן בוש וירא לגשת. אמר לו משה למה אתה בוש, לכך נבחרת: **את חטאתך**. עגל בן בקר: **ואת עלתך**. איל: **קרבן העם**. שעיר עזים ועגל וכבש. כל מקום שנאמר עגל, בן שנה הוא, ומכאן אתה למד: **[יא]** ואת הבשר ואת העור וגו'. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מלאים, וכלן על פי הדבור: **[יב]** וימצאו. לשון הושטה והזמנה: **[טו]** ויחטאהו. עשהו כמשפט חטאת: **כראשון**. כעגל שלו: **[טז]** ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה בויקרא (פרק א) : **[יז]** וימלא כפו. היא קמיצה: **מלבד עלת הבקר**. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: **[יט]** והמכסה. חלב המכסה את הקרב: **[כ]** וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתן כהן המניף לכהן אחר להקטירם, נמצאו העליונים למטה: **[כב]** ויברכם. ברכת כהנים יברכך, יאר, ישא: **וירד**. מעל המזבח: **[כג]** ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו, מצאתי בפרשת מלאים בבריתא הנוספת על תורת כהנים שלנו למה נכנס משה עם אהרן, ללמדו על מעשה הקטרת. או לא נכנס אלא לדבר אחר, הריני דן ירידה וביאה טעונות ברכה, מה ירידה מעין עבודה, אף ביאה מעין עבודה, הא למדת למה נכנס משה עם אהרן, ללמדו על מעשה הקטרת. דבר אחר כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל, היה מצטער ואמר יודע אני שכעס הקדוש ברוך הוא עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל. אמר לו למשה, משה אחי כך עשית לי, שנכנסתי ונתבישתי. מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: **ויצאו ויברכו את העם**. אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו (תהלים צ יז), יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. לפי שכל שבעת ימי המלואים, שהעמידו משה למשכן ושמם בו ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, משה רבנו, כל הטורח שטרחנו, שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל. לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' (פסוק ו), אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: **[כד]** וירנו. כתרגומו:

ויקרא פרק-י

[ב] ותצא אש. רבי אלעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן. רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש, תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש. משל למלך, שהיה לו בן בית וכו', כדאיתא בויקרא רבה: **[ג]** הוא אשר דבר וגו'. היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמות כט מג). אל תקרי בכבודי אלא במכבדי. אמר לו משה לאהרן, אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במידעיו של מקום והייתי סבור

או בי או בד, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממדך: **וידם אהרן**. קבל שכר על שתיקתו. ומה שכר קבל, שנתיחד עמו הדבור, שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין: **בקרבי**. בבחירי: **ועל פני כל העם אכבד**. כשהקדוש ברוך הוא עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס, אם כן באלו, כל שכן ברשעים, וכן הוא אומר (תהלים סח לו) נורא אלהים ממקדשיך, אל תקרא ממקדשיך אלא ממקדשיך: **דד אהרן**. עזיאל אחי עמרם היה, שנאמר (שמות ו יח) ובני קהת וגו': **שאו את אחיכם** וגו'. כאדם האומר לחברו העבר את המת מלפני הכלה, שלא לערבב את השמחה: **הה בכתנתם**. של מתים. מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם, כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חטמיהם: **וה אל תפרעו**. אל תגדלו שער. מכאן שאבל אסור בתספורת, אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: **ולא תמתו**. הא אם תעשו כן תמותו: **ואחיכם כל בית ישראל**. מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מטלת על הכל להתאבל בה: **וה יין ושכר**. יין דרך שכרותו: **בבאכם אל אהל מועד**. אין לי אלא בבואם להיכל, בגשתם למזבח מנין, נאמר כאן ביאת אהל מועד, ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד, מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד, אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד: **והבדיל**. כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחללת, הא למדת שאם עבד, עבודתו פסולה: **יא ולהורת**. למד שאסור שכור בהוראה. יכול יהא חיב מיתה, תלמוד לומר אתה ובניך אתך ולא תמותו (פסוק ט), כהנים בעבודתם במיתה, ואין חכמים בהוראתם במיתה: **יב הנותרים**. מן המיתה. מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, הוא שנאמר (דברים ט כ) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואין השמדה אלא כלוי בנים, שנאמר (עמוס ב ט) ואשמיד פרוי ממעל, ותפלתו של משה בטלה מחצה, שנאמר (דברים ט כ) ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא: **קחו את המנחה**. אף על פי שאתם אוננין וקדשים אסורים לאונן: **את המנחה**. זו מנחת שמיני ומנחת נחשון: **ואכלו מצות**. מה תלמוד לומר, לפי שהיא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות, הצרך לפרש בה דין שאר מנחות: **יג וחק בניך**. אין לבנות חק בקדשים: **כי כן צויתי**. באנינות יאכלו: **יד ואת חזה התנופה**. של שלמי צבור: **תאכלו במקום טהור**. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא, אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הזקקה אכילתם במקום קדוש, אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים, אבל צריכים הם להאכל תוך מחנה ישראל, שהוא טהור מלכנס שם מצורעים. מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר: **אתה ובניך ובנתיך**. אתה ובניך בחלק, אבל בנתיך לא בחלק, אלא אם תתנו להן מתנות, רשאות הן לאכול בחזה ושוק. או אינו אלא אף הבנות בחלק, תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו, חק לבנים ואין חק לבנות: **טו שוק התרומה וחזה התנופה**. לשון אשר הונף ואשר הורם. תנופה מוליך ומביא, תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב, תרומה בשוק ותנופה בחזה, לא ידענו, ששניהם בהרמה והנפה: **על אשי החלבים**. מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה, וישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה, כבר פרשתי שלשתן בצו את אהרן (ו ז ט): **טז שעיר החטאת**. שעיר מוספי ראש חדש. ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים, ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש, ומכלן לא נשרף אלא זה. ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרים, מפני הטמאה שנגעה בו נשרף. ויש אומרים, מפני אנינות נשרף, לפי שהוא קדשי דורות, אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה (פסוק יב) ואכלו מצות: **דרש דרש**. שתי דרישות הללו מפני מה נשרף זה, ומפני מה נאכלו אלו, כך הוא בתורת כהנים: **על אלעזר ועל איתמר**. בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס: **לאמר**. אמר להם, השיבוני על דברי: **יז מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש**. וכי חוץ לקדש אכלוה, והלא שרפוה, ומה הוא אומר במקום הקדש, אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה: **כי קדש קדשים הוא**. ונפסלת

ביוצא, והם אמרו לו לאו. אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה, מדוע לא אכלתם אותה: **ואתה נתן לכם לשאת וגו'.** שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים: **לשאת את עון העדה.** מכאן למדנו ששעיר ראש חדש היה, שהוא מכפר על עון טמאת מקדש וקדשיו, שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו: **[ית] הן לא הובא וגו'.** שאלו הובא היה לכם לשרפה, כמו שנאמר (ויקרא ו כג) וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו': **אכל תאכלו אתה.** היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אווננים: **כאשר צויתי.** לכם במנחה: **[יט] וידבר אהרן.** אין לשון דבור אלא לשון עז, שנאמר (במדבר כא ה) וידבר העם וגו'. אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר, ואהרן מדבר, הא ידעת שלא היתה אלא מדרך כבוד. אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו, ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו. יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב, תלמוד לומר (במדבר לא כא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו', הרי כשרצה, דבר לפני משה ולפני הנשיאים, זו מצאתי בספרי של פנים שני: **הן היום הקריבו.** מהו אומר, אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אווננים, שהאונן שעבד חלל. אמר לו אהרן וכי הם הקריבו, שהם הדיוטות, אני הקרבתי, שאני כהן גדול ומקריב אונן: **ותקראנה אתי כאלה.** אפלו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו, כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם: **ואכלתי חטאת.** ואם אכלתי הייטב וגו': **היום.** אבל אנינות לילה מתר, שאין אונן אלא יום קבורה: **הייטב בעיני ה'.** אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות: **[כ] וייטב בעיניו.** הודה ולא בוש לומר לא שמעתי:

ויקרא פרק-יא

[א] אל משה ואל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן: **לאמר אליהם.** אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלא לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל בני ישראל, הרי דבור אמור לישראל, הא מה אני מקים לאמר אליהם, לבניו לאלעזר ולאיתמר: **[ב] דברו אל בני ישראל.** את כלם השוה להיות שלוחים בדבר זה, לפי שהשוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום באהבה: **זאת החיה.** לשון חיים, לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים, לפיכך הבדילם מן הטמאה וגזר עליהם מצות, ולאמות העולם לא אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה וכי, כדאיתא במדרש רבי תנחומא: **זאת החיה.** מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל, זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: **את זה תאכלו וגו'.** אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין והראה להם. וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף. וכן בשרצים וזה לכם הטמא: **זאת החיה מכל הבהמה.** מלמד שהבהמה בכלל חיה: **[ג] מפרסת.** כתרגומו סדיקא: **פרסה.** פלאנט"ה בלע"ז [כף רגל]: **ושסעת שסע.** שמבדלת מלמעלה ומלמטה בשתי צפרנין, כתרגומו ומטלפא טלפין, שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומבדלות לגמרי, שמלמטה מחברות: **מעלת גרה.** מעלה ומקיא האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: **גרה.** כך שמו. ויתכן להיות מגזרת מים הנגרים (שמואל ב יד יד), שהוא נגרר אחר הפה. ותרגומו פשרא שעל ידי הגרה האוכל נפשו ונמוח: **בבהמה.** תיבה זו יתרה היא לדרשה, להתיר את השליל הנמצא במעי אמו: **אתה תאכלו.** ולא בהמה טמאה. והלא באזהרה היא, אלא

לעבור עליה בעשה ולא תעשה: **[ח] מבשרם לא תאכלו**. אין לי אלא אלו, שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין, אמרת קל וחמר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': **מבשרם**. על בשרם באזהרה, ולא על עצמות וגידין וקרניים וטלפים: **ובנבלתם לא תגעו**. יכול יהו ישראל מזהרים על מגע נבלה, תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא א), כהנים מזהרין ואין ישראל מזהרין. קל וחמר מעתה ומה טמאת מת חמורה, לא הזהיר בה אלא כהנים, טמאת נבלה קלה לא כל שכן. ומה תלמוד לומר לא תגעו, ברגל. זהו שאמרו חיב אדם לטהר עצמו ברגל: **[ט] סנפיר**. אלו ששט בהם: **קשקשת**. אלו קלפים הקבועים בו, כמו שנאמר (שמואל א יז ה) ושריון קשקשים הוא לבוש: **[י] שרץ**. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונע ונד על הארץ: **[יא] ושקץ יהיו**. לאסר את עירוביהן, אם יש בו בנותן טעם: **מבשרם**. אינו מזהר על הסנפירים ועל העצמות: **ואת נבלתם תשקצו**. לרבות יבחושין שסנן. יבחושין מושקירוניש בלע"ז: **[יב] כל אשר אין לו וגו'**. מה תלמוד לומר, שיכול אין לי שיהא מתר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה, השירן במים מנין, תלמוד לומר כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים, הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן בעליתו מתר: **[יג] לא יאכלו**. לחיב את המאכילן לקטנים. שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך. או אינו אלא לאסרו בהנאה, תלמוד לומר (דברים יד יב) לא תאכלו, באכילה אסורין בהנאה מתרין. כל עוף שנאמר בו למינה, למינו, למינהו, יש באותו המין שאין דומין זה לזה, לא במראיהם ולא בשמותם, וכלן מין אחד: **[טז] הנץ**. אישפרוניי"ר: **[יז] השלך**. פרשו רבותינו זה השולה דגים מן הים. וזהו שתרגם אנקלוס ושלינונא: **כוס וינשוף**. הם צואיטיש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם. ועוד אחר דומה לו שקורין יב"ן [לילית]: **[יח] התנשמת**. היא קלביא שורייץ [עטלף] ודומה לעכבר ופורחת בלילה. ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה, ואין לה עינים וקורין לה טלפ"א [חפרפת]: **[יט] החסידה**. זו דיה לבנה ציגונייה. ולמה נקרא שמה חסידה, שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: **האנפה**. היא דיה רגזנית. ונראה לי שזו היא שקורין לה היירוין: **הדוכיפת**. תרגול הבר וכרבלתו כפולה ובלע"ז הירופ"א, ולמה נקרא שמו דוכיפת, שהודו כפות, וזו היא כרבלתו. תרגום אנקלוס ונגר טורא נקרא על שם מעשיו, כמו שפרשו רבותינו במסכת גטין בפרק מי שאחזו (דף סח ב): **[כ] שרץ העוף**. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ, כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים: **[כא] על ארבע**. על ארבע רגלים: **ממעל לרגליו**. סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים לבד ארבע רגליו, וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שתי כרעים ופורח, ויש הרבה מהם במקומנו בינותינו, כאותן שקורין לנגושטי"א, אבל אין אנו בקיאים בהן, שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים, וארבע כנפים, וקרסלין אלו כרעים הכתובים כאן, וכנפיו חופין את רבו. וכל סימנים הללו מצויין באותן שבינותינו, אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב, ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהם: **[כג] וכל שרץ העוף וגו'**. בא ללמד שאם יש לו חמש טהור: **[כד] ולאלה**. העתידין להאמר למטה בענין: **תטמאו**. כלומר בנגיעתם יש טמאה: **[כה] וכל הנשא מנבלתם**. כל מקום שנאמרה טמאת משא, חמורה מטמאת מגע, שהיא טעונה כבוס בגדים: **[כז] מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת**. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה, אבל למטה היא מחברת. כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה, ובענין שבסוף הפרשה פרש על בהמה טהורה: **[כז] על כפיו**. כגון כלב ודב וחתול: **טמאים הם לכם**. למגע: **[כט] וזה לכם הטמא**. כל טמאות הללו אינן לאסור אכילה אלא לטמאה ממש, להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים ולכנס במקדש: **החלד**. מושטיל"ה [נמיה]: **והצב**. פרוי"ט [קרפדה] שדומה לצפרדע: **[ל] והאנקה**. היריצוין [קפוד]: **והלטאה**. לישרד"ה: **והחמט**. לימצ"ה [חלזון]: **והתנשמת**. טלפ"א [חפרפת]: **[לב] במים יובא**.

ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב, ואחר כך וטהר בהערב השמש: **[לג] אל תוכו.** אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו: **כל אשר בתוכו יטמא.** הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו: **ואתו תשברו.** למד שאין לו טהרה במקוה: **[לד] מכל האכל אשר יאכל.** מוסב על מקרא העליון, כל אשר בתוכו יטמא, מכל האכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא. וכן כל משקה אשר ישתה בכל כלי, והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה. למדנו שאין אוכל מכשר ומתקן לקבל טמאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת, ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טמאה לעולם ואפלו נגוב. והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטמאה כמים. שכך יש לדרוש המקרא, אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל. ועוד למדו רבותינו מכאן, שאין וולד הטמאה מטמא כלים, שכך שנינו יכול יהיו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס, תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל, אוכל מטמא מאויר כלי חרס, ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס, לפי שהשרץ אב הטמאה והכלי, שנטמא ממנו, וולד הטמאה, לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו. ולמדנו עוד, שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו, ולא נגע השרץ בפת, התנור ראשון והפת שניה. ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טמאה ותהא הפת תחלה, שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מלהטמא מאויר כלי חרס, שהרי טמאה עצמה נגעה בהן מגבן. ולמדנו עוד על ביאת מים, שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו, שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחבר, אין לך שלא באו עליו מים, ומהו אומר אשר יבוא עליו מים, משנתלשו. ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה, שנאמר אשר יאכל, אוכל הנאכל בבת אחת, ושערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: **[לה] תנור וכירים.** כלים המטלטלין הם, והם של חרס ויש להן תוך, ושופת את הקדרה על נקב החלל ושניהם פיהם למעלה: **יתץ.** שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: **וטמאים יהיו לכם.** שלא תאמר מצוה אני לנתצם, תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם, אם רצה לקימן בטמאתן רשאי: **[לו] אך מעין ובור מקוה מים.** המחברים לקרקע, אין מקבלין טמאה. ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטמאתו: **ונגע בנבלתם יטמא.** אפלו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בנבלתם יטמא, שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטמאתם, קל וחומר שיציל את הטהור מלטמא, לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: **[לז] זרע זרוע.** זריעה של מיני זרעונין. זרוע שם דבר הוא, כמו ויתנו לנו מן הזרועים: (דניאל א יב) **טהור הוא.** למדך הכתוב שלא הכשר ונתקן לקרות אוכל לקבל טמאה, עד שיבואו עליו מים: **[לח] וכי יתן מים על זרע.** לאחר שנתלש, שאם תאמר יש הכשר במחבר, אין לך זרע שלא הכשר: **מים על זרע.** בין מים בין שאר משקין, בין נפלו הם על הזרע, בין הזרע נפל לתוכן, הכל נדרש בתורת כהנים: **ונפל מנבלתם עליו.** אף משנגב מן המים, שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל, ומשירד עליו הכשר קבלת טמאה פעם אחת, שוב אינו נעקר המנו: **[לט] בנבלתה.** ולא בעצמות וגידיים ולא בקרנים וטלפים ולא בעור: **[מ] והנשא את נבלתה.** חמורה טמאת משא מטמאת מגע, שהנושא מטמא בגדים, והנוגע אין בגדיו טמאין, שלא נאמר בו יכבס בגדיו: **והאכל מנבלתה.** יכול תטמאנו אכילתו, כשהוא אומר בנבלת עוף טהור (ויקרא כב ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה, אותה מטמאה בגדים באכילתה, ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא, כגון אם תחבה לו חברו בבית הבליעה, אם כן מה תלמוד לומר האכל, לתן שעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית: **וטמא עד הערב.** אף על פי שטבל צריך הערב שמש: **[מא] השרץ על הארץ.** להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים, שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל, אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו: **לא יאכל.** לחיב על

המאכיל כאוכל. ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים, שאינו נראה אלא כרוחש ונד: **[מב]** הולך על גחון. זה נחש, ולשון גחון שחיה, שהולך שח ונופל על מעיו: כל הולך. להביא השלשולים ואת הדומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל. להביא את החפושית אישקרבו"ט בלע"ז ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים. זה נדל, שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן, וקורין ציינפיי"ש: **[מג]** אל תשקצו. באכילתן, שהרי כתיב נפשותיכם, ואין שקוץ נפש במגע, וכן ולא תטמאו באכילתן: ונטמתם בס. אם אתם מטמאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: **[מד]** כי אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם, כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה: והייתם קדשים. לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא: ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהם בלאוין הרבה. וכל לאו מלקות, וזהו שאמרו בתלמוד [מכות טז] אכל פוטיתא לוקה ארבע, נמלה לוקה חמש, צרעה לוקה שש: **[מה]** כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מצותי העלתי אתכם. דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם, בכלן כתיב והוצאתי, וכאן כתיב המעלה, תנא דבי רבי ישמעאל אלמלי לא העלתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אמות, דים, ומעליותא היא גביהו, זהו לשון מעלה: **[מו]** להבדיל. לא בלבד השונה, אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהר. צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם, אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רבו: ובין החיה הנאכלת. צריך לומר בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין שנלדו בה סימני טרפה כשרה, לנלדו בה סימני טרפה פסולה:

תזריע

פרשת

ויקרא פרק-יב

[ב] אשה כי תזריע. אמר ר' שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע. לרבות שאפלו ילדתו מחוי, שנמחה ונעשה כעין זרע, אמו טמאה לידה: כימי נדת דותה תטמא. כסדר כל טמאה האמורה בנדה מטמאה בטמאת לידה, ואפלו נפתח הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזב מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא תחלה (י"ג: תחלה) ראשה ואבריה כבדין עליה: **[ד]** תשב. אין תשב אלא לשון עכבה, כמו (דברים א מו) ותשבו בקדש, וישב באלני ממרא (בראשית יג יח): בדמי טהרה. אף על פי שרואה דם טהורה. בדמי טהרה לא מפיק ה"א, והוא שם דבר, כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א, ימי טוהר שלה: בכל קדש וגו'. לרבות את התרומה, לפי שזו טבולת יום ארוך, שטבלה

לסוף שבעה ואין שמושה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, של מחר תביא את כפרת טהרתה: **לא תגע**. אזהרה לאוכל, כמו ששנויה ביבמות (נה) (א) **[ז]** **והקריבו**. למדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם. ואי זה הוא, זה חטאת, שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה, מי שהוא בא לכפר, בו הטהרה תלויה: **וטהרה**. מכלל שעד כאן קרויה טמאה: **[ח]** **אחד לעלה ואחד לחטאת**. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה, אבל הקרבת חטאת קודם לעולה, כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר (זבחים צ א) :

ויקרא פרק-יג

[ב] **שאת או ספחת** וגוי'. שמות נגעים הם ולבנות זו מזו: **בהרת**. חברבורות טי"א בלע"ז [כתם] וכן (איוב לו כא) בהיר הוא בשחקים: **אל אהרן** וגוי'. גזרת הכתוב היא שאין טמאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן: **[ג]** **ושער בנגע הפך לבן**. מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע, ומעוט שער שנים: **עמק מעור בשרו**. כל מראה לבן עמק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הצל: **וטמא אתו**. יאמר לו טמא אתה, ששער לבן סימן טמאה הוא גזרת הכתוב: **[ד]** **ועמק אין מראה**. לא ידעתי פרושו: **והסגיר**. יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע, ויוכחו סימנים עליו: **[ה]** **בעיניו**. במראהו ובשיעורו הראשון: **והסגירו שנית**. הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מחלט: **[ו]** **כהה**. הכהה מראיתו, הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: **מספחת**. שם נגע טהור: **וכבס בגדיו וטהר**. הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: **[ח]** **וטמאו הכהן**. ומשטמאו הרי הוא מחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבת האמור בפרשת זאת תהיה: **צרעת הוא**. המספחת הזאת: **צרעת**. לשון נקבה: **נגע**. לשון זכר: **[י]** **ומחית**. שינמיני"ט בלע"ז [רפוי], שנהפך מקצת הלוטן שבתוך השאת למראה בשר, אף הוא סימן טמאה, שער לבן בלא מחיה, ומחיה בלא שער לבן, ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת, אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טמאה: **[יא]** **צרעת נושנת הוא**. מכה ישנה היא תחת המחיה, וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה, שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה: **[יב]** **מראשו**. של אדם ועד רגליו: **לכל מראה עיני הכהן**. פרט לכהן שחשך מאורו: **[יד]** **וביום הראות בו בשר חי**. אם צמחה בו מחיה הרי כבר פרש שהמחיה סימן טמאה, אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי אברים שאין מטמאין משום מחיה, לפי שאין נראה הנגע כלו כאחד ששופע אלך ואלך, וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שמן, כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה, למדנו הכתוב שתטמא: **וביום**. מה תלמוד לומר, ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו, מכאן אמרו חתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה לו ולכסותו ולביתו, וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל: **[טו]** **צרעת הוא**. הבשר ההוא. בשר לשון זכר: **[יח]** **שחין**. לשון חמום, שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה, שלא מחמת האור: **ונרפא**. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: **[יט]** **או בהרת לבנה אדמדמת**. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם: **[כ]** **מראה שפל**. ואין ממושה שפל, אלא מתוך לבנוניתו הוא נראה שפל ועמוק, כמראה חמה עמוקה מן הצל: **[כב]** **נגע הוא**. השאת הזאת או הבהרת: **[כג]** **תחתיה**. במקומה: **צרבת השחין**. כתרגומו רושם שיחנא, אינו אלא רושם החמום הנכר

בבשר. כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חמום, כמו (יחזקאל כא ג) ונצרבו בה כל פנים, רייטריי"ר בלע"ז : **צרבת**. רייטריימיני"ט בלע"ז : **כד** **מחית המכוה**. שיינימיני"ט בלע"ז [רפוי] כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה. וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם, ולמה חלקן הכתוב, לומר שאין מצטרפין זה עם זה, נלד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידנו כגריס : **כט** **בראש או בזקן**. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר, שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב : **ל** **ובו שער צהב**. שנהפך שער שחור שבו לצהוב : **נתק הוא**. כך שמו של נגע, שבמקום שער : **לא** **ושער שחור אין בו**. הא אם היה בו שער שחור, טהור. ואין צריך להסגר ששער שחור סימן טהרה הוא בנתקים, כמו שנאמר (פסוק לו) ושער שחור צמח בו וגי' : **לב** **והנה לא פשה וגי'**. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא : **לג** **והתגלח**. סביבות הנתק : **ואת הנתק לא יגלח**. מניח שתי שערות סמוך לו סביב, כדי שיהא נכר אם פשה, שאם יפשה ועבר השערות ויצא למקום הגלות, טמא : **לה** **אחרי טהרתו**. אין לי אלא פושה לאחר הפטור, מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני, תלמוד לומר פשה יפשה : **לז** **ושער שחור**. מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב, תלמוד לומר ושער. ולמה צהוב דומה, לתבנית הזהב. צהוב, כמו זהוב אורבלי"א בלע"ז [זהוב] : **טהור הוא וטהרו הכהן**. הא טמא שטהרו הכהן, לא טהור : **לח** **בהרת**. חברבורות : **לט** **כהות לבנת**. שאין לובן שלהן עז אלא כהה : **בהק**. כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום, שקורין רוי"ש [אדמוני], בין חברבורות אדמימותו, קרוי בהק, כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח : **מ** **קרח הוא טהור הוא**. טהור מטמאת נתקין, שאינו נדון בסימני ראש וזקן, שהם מקום שער, אלא בסימני נגע עור בשר בשער לבן, מחיה ופשיון : **מא** **ואם מפאת פניו**. משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת, ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל. ומשפוע קדקד כלפי אחוריו, קרוי קרחת : **מב** **נגע לבן אדמדם**. פתוך. מנין שאר המראות, תלמוד לומר נגע : **מג** **כמראה צרעת עור בשר**. כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר (פסוק ב) אדם כי יהיה בעור בשרו. ומה אמור בו, שמטמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות, ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה, שהוא נדון בשבוע אחד, ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראות שאת ותולדתה, בהרת ותולדתה : **מד** **בראשו נגעו**. אין לי אלא נתקין, מנין לרבות שאר המנגעים, תלמוד לומר טמא יטמאנו, לרבות את כלן. על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגי' : **מה** **פרומים**. קרועים : **פרוע**. מגדל שער : **ועל שפם יעטה**. כאבל : **שפם**. שער השפתים גירמי"ן בלע"ז [שפם] : **וטמא טמא יקרא**. משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו : **מו** **בדד ישב**. שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו. ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד, הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, אף הוא יבדל : **מחוץ למחנה**. חוץ לשלש מחנות : **מח** **לפשתים ולצמר**. של פשתים או של צמר : **או בעור**. זה עור שלא נעשה בו מלאכה : **או בכל מלאכת עור**. זה עור שנעשה בו מלאכה : **מט** **ירקרק**. ירוק שבירקין : **אדמדם**. אדם שבאדמים : **נא** **צרעת ממארת**. לשון סלון ממאיר (יחזקאל כח כד). פייניני"ט בלע"ז [דוקר]. ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה המנו : **נב** **בצמר או בפשתים**. של צמר או של פשתים, זהו פשוטו. ומדרשו יכול יביא גזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו, תלמוד לומר היא באש תשרף, אינה צריכה דבר אחר עמה. אם כן מה תלמוד לומר בצמר או בפשתים, להוציא את האימרות שבו, שהן ממין אחר. אימרות לשון שפה, כמו אימרא : **נד** **את אשר בו הנגע**. יכול מקום הנגע בלבד, תלמוד לומר את אשר בו הנגע. יכול כל הבגד כלו טעון כבוס, תלמוד לומר הנגע. הא כיצד, יכבס מן הבגד עמו : **נה** **אחרי הכבס**. לשון העשות : **לא הפך הנגע את עינו**. לא הכהה ממראיתו : **והנגע לא פשה**. שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא, ואין צריך לומר לא הפך

ופשה. הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו, תלמוד לומר והסגיר את הנגע, מכל מקום, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים וכו', כדאיתא בתורת כהנים. ורמזתיה כאן לישיב המקרא על אפניו: **פחתת היא**. לשון גמא, כמו (שמואל ב' יז ט) באחת הפחתים, כלומר שפלה היא, נגע שמראיו שוקעין: **בקרחתו או בגבחתו**. כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה: **קרחתו**. שחקים ישנים. ומפני המדרש שהצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה, נאמרה קרחת וגבחת באדם, ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים, מה להלן פרח בכלו טהור, אף כאן פרח בכלו טהור, לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת. ולענין פרושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים, וגבחת לשון חדשים, כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו, שהקרחת לשון אחוריים והגבחת לשון פנים, כמו שכתוב (פסוק מא) ואם מפאת פניו וגו', והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו, כך מפורש בתורת כהנים: **ונן וקרע אתו**. יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: **נז** **פרחת הוא**. דבר החוזר וצומח: **באש תשרפנו**. את כל הבגד: **נח** **וסר מהם הנגע**. אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן, סר ממנו הנגע לגמרי: **וכבס שנית**. לשון טבילה. תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון לבון ויתחור, חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול, לכך תרגומו ויצטבע, וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתרגמין ויצטבע:

מצורע

פרשת

ויקרא פרק-יד

ב זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו. מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: **ג** אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: **ד** חיות. פרט לטרפות: **טהרות**. פרט לעוף טמא. לפי שהנגעים באין על לשון הרע, שהוא מעשה פטפוטי דברים, לפיכך הזקקו לטהרתו צפרים, שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: **ועץ ארז**. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: **ושני תולעת ואזב**. מה תקנתו ויתרפא, ישפיל עצמו מגאותו, כתולעת וכאזוב: **עץ ארז**. מקל של ארז: **ושני תולעת**. לשון של צמר צבוע זהורית: **ה** **על מים חיים**. נותן אותם תחלה בכלי, כדי שיהא דם צפור נכר בהם. וכמה הם, רביעית: **ו** **את הצפר החיה יקח אתה**. מלמד שאינו אוגדה עמהם, אלא מפרישה לעצמה, אבל העץ והאזוב כרוכים יחד בלשון הזהורית, כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב, קיחה אחת לשלשתן. יכול כשם שאינה בכלל אגדה כן לא תהא בכלל טבילה, תלמוד לומר וטבל אותם ואת הצפור החיה, החזיר את הצפור לכלל טבילה: **ח** **וישב מחוץ לאהלו**. מלמד שאסור בתשמיש המטה: **ט** **את כל שערו וגו'**. כלל ופרט וכלל. להביא כל מקום כנוס שער ונראה: **י** **וכבשה אחת**. לחטאת:

ושלשה עשרנים. לנסכי שלשה כבשים הללו, שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים: **ולג אחד שמן.** להזות עליו שבע ולתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: **[יא] לפני ה'.** בשער נקנור, ולא בעזרה עצמה, לפי שהוא מחסר כפורים: **[יב] והקריב אתו לאשם.** יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם: **והניף.** שהוא טעון תנופה חי: **והניף אתם.** את האשם ואת הלוג: **[יג] במקום אשר ישחט וגו'.** על ירך המזבח בצפון. ומה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון, לפי שיצא זה מכלל אשמות לדון בהעמדה, יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו, לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו': **כי כחטאת.** כי ככל החטאות: **האשם.** הזה: **הוא לכהן.** בכל עבודות התלויות בכהן השוה אשם זה לחטאת, שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות לנתן על תנוך ובהונות, לא יהא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן. יכול יהא דמו נתן למעלה כחטאת, תלמוד לומר **וכו'**, בתורת כהנים: **[יד] תנוך.** גדר אמצעי שבאוזן. ולשון תנוך לא נודע לי. **והפתרים קורים לו טנדרו"ס:** **בהן.** גדל: **[טז] לפני ה'.** כנגד בית קדשי הקדשים: **[כ] ואת המנחה.** מנחת נסכים של בהמה: **[כא] ועשרון סלת אחד.** לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו: **ולוג שמן.** לתת ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הזקק הכתוב לפרש: **[כג] ביום השמיני לטהרתו.** שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת: **[כח] על מקום דם האשם.** אפלו נתקנח הדם, למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם: **[לד] ונתתי נגע צרעת.** בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: **[לה] כנגע נראה לי בבית.** אפלו תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי, אלא כנגע נראה לי: **[לו] בטרם יבא הכהן וגו'.** שכל זמן שאין כהן נזקק לו, אין שם תורת טמאה: **ולא יטמא כל אשר בבית.** שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע, נזקק להסגר, וכל מה שבתוכו יטמא. ועל מה חסה תורה, אם על כלי שטף, יטבילם ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקין, יאכלם בימי טמאתו, הא לא חסה התורה אלא על כלי חרס, שאין להם טהרה במקוה: **[לז] שקעורות.** שוקעות במראיהן: **[מ] וחלצו את האבנים.** כתרגומו וישלפון, יטלו משם, כמו (דברים כה ט) וחלצה נעלו, לשון הסרה: **אל מקום טמא.** מקום שאין טהרות משתמשות שם, למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: **[מא] יקצע.** רודוני"ר בלע"ז. ובלשון משנה יש הרבה: **מבית.** מבפנים: **סביב.** סביבות הנגע, בתורת כהנים נדרש כן, שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע: **הקצו.** לשון קצה, אשר קצעו בקצות הנגע סביב: **[מג] הקצות.** לשון העשות וכן הטוח, אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא משקל לשון כבד, כמו כפר, דבר: **ואם ישוב הנגע וגו'.** יכול חזר בו ביום יהא טמא, תלמוד לומר ושב הכהן ואם ישוב, מה שיבה האמורה להלן לסוף שבוע, אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: **[מד] ובא הכהן וראה והנה פשה.** יכול לא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה, נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים, מה להלן טמא את החוזר אף על פי שאינו פושה, אף כאן טמא את החוזר אף על פי שאינו פושה, אם כן מה תלמוד לומר והנה פשה, אין כאן מקומו של מקרא זה, אלא ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה, הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה, שלא פרש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון, ולמדך כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו, יכול יתצנו, כמו שסמך לו ונתץ את הבית, תלמוד לומר ושב הכהן ובא הכהן, נלמד ביאה משיבה, מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע. ואם

חוזר, נותץ. לא חזר, טהור. ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, תלמוד לומר ובא ואם בא יבא, במה הכתוב מדבר, אם בפושה בראשון הרי כבר אמר, אם בפושה בשני הרי כבר אמר, הא אינו אומר [ובא], ואם בא יבא, אלא את שבא בסוף ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה. זה העומד מה יעשה לו, יכול יפטר וילך, כמו שכתוב כאן וטהר את הבית, תלמוד לומר כי נרפא הנגע, לא טהרתי אלא את הרפאוי, מה יעשה לו, ביאה אמורה למעלה וביאה אמורה למטה, מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה, אף בתחתונה כן ימי, כדאיתא בתורת כהנים. גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשויו. וסדר המקראות כך הוא ואם ישוב, ונתץ, והבא אל הבית, והאוכל בבית, ובא הכהן וראה והנה פשה. ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו, ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה, ומה יעשה לו, חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע. חזר, נותץ. לא חזר, טעון צפרים, שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: **[מו]** כל ימי הסגיר אתו. ולא ימים שקלף את נגעו, יכול שאני מוציא המחלט שקלף את נגעו, תלמוד לומר כל ימי: **יטמא עד הערב**. מלמד שאין מטמא בגדים, יכול אפלו שהה בכדי אכילת פרס, תלמוד לומר והאוכל בבית יכבס את בגדיו. אין לי אלא אכל, שכב מנין, תלמוד לומר והשוכב. אין לי אלא אוכל ושוכב, לא אוכל ולא שוכב מנין, תלמוד לומר יכבס יכבס, רבה. אם כן למה נאמר אוכל ושוכב, לתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס: **[מח]** ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: **וראה והנה לא פשה**. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני מה יעשה לו, יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית, תלמוד לומר כי נרפא הנגע, לא טהרתי אלא את הרפאוי, ואין רפוי אלא הבית שהקצה והוטח ולא חזר הנגע, אבל זה טעון חליצה וקצוי וטיחה ושבוע שלישי. וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני, וראה והנה לא פשה יטיחנו, ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי. ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע, כי נרפא הנגע, ואם חזר כבר פרש על החוזר שטעון נתיצה: **[נז]** להורת ביום הטמא. איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו:

ויקרא פרק-טו

[ב] כי יהיה זב. יכול זב מכל מקום יהא טמא, תלמוד לומר מבשרו ולא כל בשרו. אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון, טמא בזב וטמא בזבה, מה זבה ממקום שהיא מטמאה טמאה קלה, נדה, מטמאה טמאה חמורה, זיבה, אף הזב ממקום שמטמא טמאה קלה, קרי, מטמא טמאה חמורה, זיבה: **זובו טמא**. למד על הטפה שהיא מטמאה. זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי, ודומה ללובן ביצה המוזרת. שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: **[ג]** רר. לשון ריר שזב את בשרו: **את זובו**. כמו ריר שיוצא צלול: **או החתים**. שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו, זהו פשוטו. ומדרשו מנה הכתוב הראשון ראיות שתיים וקראו טמא, שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא, ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא, שנאמר טמאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו היא. הא כיצד, שתיים לטמאה, והשלישית מזקיקתו לקרבן: **[ד]** כל המשכב. הראוי למשכב, יכול אפלו מיוחד למלאכה אחרת,

תלמוד לומר אשר ישכב, אשר שכב לא נאמר, אלא אשר ישכב, המיוחד תמיד לכך, יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו: **אשר ישב**. ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב, במיוחד תמיד לכך: **[ה] ואיש אשר יגע במשכבו**. למד על המשכב שחמור מן המגע, שזה נעשה אב הטמאה לטמא אדם לטמא בגדים, והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטמאה, ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין: **[ו] והישב על הכלי**. אפלו לא נגע, אפלו עשרה כלים זה על זה, כלן מטמאין משום מושב וכן במשכב: **[ח] וכי ירק הזב בטהור**. ונגע בו או נשאו, שהרוק מטמא במשא: **[ט] וכל המרכב**. אף על פי שלא ישב עליו, כגון התפוס של סרגא שקורין ארצוין [שלד האכף] טמא משום מרכב. והאכף, שקורין אלוויש טמא טמאת מושב: **[י] וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו**. של זב. בא ולמד על המרכב, שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים, והוא חמר במשכב מבמרכב: **והנושא אותם**. את כל האמור בענין הזב, זובו ורקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב והמושב, שיהא משאן מטמא אדם לטמא בגדים: **[יא] וידיו לא שטף במים**. בעוד שלא טבל מטמאתו, ואפלו פסק מזובו וספר שבעה ומחסר טבילה, מטמא בכל טמאותיו. וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים, ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים, אלא אבר הגלוי, כמו הידים: **[יב] וכלי חרש אשר יגע בו הזב**. יכול אפלו נגע בו מאחוריו וכו', כדאיתא בתורת כהנים, עד איזהו מגעו שהוא בכלו הוי אומר זה הסיטו: **[יג] וכי יטהר**. כשיפסוק: **שבעת ימים לטהרתו**. שבעת ימים טהורים מטמאת זיבה, שלא יראה זוב, וכלן רצופין: **[יד] ורחצו במים**. גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה. ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע, שהרי מגע בית הסתרים הוא: **[יט] כי תהיה זבה**. יכול מאחד מכל איבריה, תלמוד לומר (ויקרא כ יח) והיא גלתה את מקור דמיה, אין דם מטמא אלא הבא מן המקור: **דם יהיה זבה בבשרה**. אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום: **בנדתה**. כמו (איוב יח יח) ומתבל ינדהו, שהיא מנדה ממגע כל אדם: **תהיה בנדתה**. אפלו לא ראתה אלא ראייה ראשונה: **[כג] ואם על המשכב הוא**. השוכב או היושב על משכבה או על מושבה, אפלו לא נגע בה, אף הוא בדת טמאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים: **על הכלי**. לרבות את המרכב: **בנגעו בו יטמא**. אינו מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי: **בנגעו בו יטמא**. ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: **[כד] ותהי נדתה עליו**. יכול יעלה לרגלה, שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה, תלמוד לומר וטמא שבעת ימים. ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו, מה היא מטמאה אדם וכלי חרס, אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: **[כה] ימים רבים**. שלשה ימים: **בלא עת נדתה**. אחר שיצאו שבעת ימי נדתה: **או כי תזוב**. את שלשת הימים הללו: **על נדתה**. מפלג מנדתה יום אחד, זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו, ולא כדת הנדה, שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן, והנדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים, אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה. ודרשו רבותינו בפרשה זו, אחד עשר יום יש בין סוף נדה לתחלת נדה, שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו, תהא זבה: **[לא] והזרתם**. אין נזירה אלא פרישה, וכן (ישעיה א ד) נזורו אחור, וכן (בראשית מט כו) נזיר אחיו: **ולא ימתו בטמאתם**. הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: **[לב] זאת תורת הזב**. בעל ראייה אחת, ומהו תורתו, **ואשר תצא ממנו שכבת זרע**. הרי הוא כבעל קרי טמא טמאת ערב: **[לג] והזב את זובו**. בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות, שתורתו מפורשת למעלה:

ויקרא פרק-טז

[א] וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגוי'. מה תלמוד לומר, היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא. אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני. זה זרזו יותר מן הראשון, לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: **[ב]** ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו: **ולא ימות.** שאם בא הוא מת: **כי בענן אראה.** כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני. ולפי שגלוי שכינתי שם, יזהר שלא ירגיל לבא, זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים: **[ג]** בזאת. גימטריא שלו ארבע מאות ועשר, רמז לבית ראשון: **בזאת יבא אהרן וגוי'.** ואף זו לא בכל עת, כי אם ביום הכפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה (פסוק כט) בחדש השביעי בעשור לחדש: **[ד]** כתנת בד וגוי'. מגיד שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ, שיש בהם זהב, לפי שאין קטגור נעשה סגור, אלא בארבעה, ככהן הדיוט, וכלן של בוץ: **קדש ילבש.** שהיו משל קדש: **יצנף.** כתרגומו יחית ברישיה, יניח בראשו, כמו (בראשית לט טז) ותנח בגדו ואחתתיה: **ורחץ במים.** אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים, ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: **[ו]** את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה. ולמדך כאן שמשלו הוא בא, ולא משל צבור: **וכפר בעדו ובעד ביתו.** מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: **[ח]** ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל, ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל, ונותן עליהם, את שכתוב בו לשם הוא לשם, ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל: **עזאזל.** הוא הר עז וקשה, צוק גבוה, שנאמר (פסוק כב) ארץ גזרה, חתוכה: **[ט]** ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: **[י]** יעמד חי. כמו יעמד חי על ידי אחרים, ותרגומו יתקם כד חי. מה תלמוד לומר חי, לפי שנאמר לשלח אתו לעזאזל, ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים, לכך נאמר יעמד חי, עמידתו חי עד שישתלח, מכאן ששלוחו למיתה: **לכפר עליו.** שיתודה עליו, כדכתיב (פסוק כא) והתודה עליו וגוי': **[יא]** וכפר בעדו וגוי'. ודוי שני עליו ועל אחיו הכהנים, שהם כלם קרויים ביתו, שנאמר (תהלים קלה יט) בית אהרן ברכו את ה' וגוי', מכאן שהכהנים מתכפרים בו, וכל כפרתן אינה אלא על טמאת מקדש וקדשיו, כמו שנאמר (פסוק טז) וכפר על הקדש מטמאות וגוי': **[יב]** מעל המזבח. החיצון: **מלפני ה'.** מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי: **דקה.** מה תלמוד לומר דקה, והלא כל הקטורת דקה היא, שנאמר (שמות ל לו) ושחקת ממנה הדק, אלא שתהא דקה מן הדקה, שמערב יום

הכפורים היה מחזירה למכתשת: **[יג] על האש**. שבתוך המחתה: **ולא ימות**. הא אם לא עשאה כתקנה, חייב מיתה: **[יד] והזה באצבעו**. הזאה אחת במשמע: **ולפני הכפרת יזה שבע**. הרי אחת למעלה ושבע למטה: **[טו] אשר לעם**. מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל, והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: **כאשר עשה לדם הפר**. אחת למעלה ושבע למטה: **[טז] מטמאת בני ישראל**. על הנכנסין למקדש בטמאה ולא נודע להם בסוף, שנאמר לכל חטאתם, וחטאת היא שוגג: **ומפשעיהם**. אף הנכנסין מזיד בטמאה: **וכן יעשה לאהל מועד**. כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה, כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: **השכן אתם בתוך טמאתם**. אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם: **[יח] אל המזבח אשר לפני ה'**. זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל. ומה תלמוד לומר ויצא, לפי שהזה ההזאות על הפרוכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה, ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ, ויתחיל מקרן מזרחית צפונית: **וכפר עליו**. ומה היא כפרתו, ולקח מדם הפר ומדם השעיר, מעורבין זה לתוך זה: **[יט] והזה עליו מן הדם**. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו, מזה שבע הזאות על גגו: **וטהרו**. ממה שעבר: **וקדשו**. לעתיד לבא: **[כא] איש עתי**. המוכן לכך מיום אתמול: **[כג] ובא אהרן אל אהל מועד**. אמרו רבותינו, שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (דף לב א) ואמרו כל הפרשה כלה אמורה על הסדר, חוץ מביאה זו, שהיא אחר עשית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב, וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן: **ובא אל אהל מועד**. להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים: **ופשט את בגדי הבד**. אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים. וזהו סדר העבודות תמיד של שחר בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימיים וקטרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב, והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטורת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי סדר העבודות כך הוא ושלח את השעיר במדבר, ורחץ את בשרו במים ויג' ויצא ועשה את עולתו ויג' ואת חלב החטאת ויג'. וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל המחנה, ואחר כך ובא אהרן: **והניחם שם**. מלמד שטעונין גניזה, ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום כפורים אחר: **[כד] ורחץ את בשרו ויג'**. למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם (פסוק ד), שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה, שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולבש בגדי לבן לעבודת היום, וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה: **במקום קדוש**. המקדש בקדשת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה, וכן ארבע טבילות הבאות חובה ליום, אבל הראשונה היתה בחול: **ולבש את בגדיו**. שמונה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה: **ויצא**. מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם: **ועשה את עלתו**. איל לעולה האמור למעלה (פסוק ג) בזאת יבא אהרן ויג': **ואת עלת העם**. ואיל אחד לעולה האמור למעלה (פסוק ה) ומאת עדת בני ישראל ויג': **[כה] ואת חלב החטאת**. אימורי פר ושעיר: **יקטיר המזבחה**. על מזבח החיצון, דאלו בפנימי כתיב (שמות ל ט) לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה: **[כז] אשר הובא את דמם**. להיכל ולפני ולפנים: **[לב] וכפר הכהן אשר ימשח ויג'**. כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול, לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן, הצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו: **ואשר ימלא את ידו**. אין לי אלא המשוח בשמן המשחה, מרבה בגדים מנין, תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו ויג', והם כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך, שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה: **לכהן תחת אביו**. ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל

אדם: **[לד]** ויעש כאשר צוה ה' וגו'. כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה, ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדלתו, אלא כמקיים גזרת המלך:

ויקרא פרק-יז

[ג] אשר ישחט שור או כשב. במקדשין הכתוב מדבר, שנאמר להקריב קרבן: במחנה. חוץ לעזרה: **[ד]** דם יחשב. כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו: דם שפך. לרבות את הזורק דמים בחוץ: **[ה]** אשר הם זבחים. אשר הם רגילים לזבוח: **[ז]** לשעירים. לשדים, כמו (ישעיה יג כא) ושעירים ירקדו שם: **[ח]** אשר יעלה עלה. לחיב על המקטיר איברים בחוץ כשוחט בחוץ, שאם שחט אחד והעלה חברו שניהם חיבין: **[ט]** ונכרת. זרעו נכרת וימיו נכרתין: **[י]** כל דם. לפי שנאמר בנפש יכפר, יכול לא יהא חיב אלא על דם המקדשים, תלמוד לומר כל דם: ונתתי פני. פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: **[יא]** כי נפש הבשר. של כל בריה בדם היא תלויה, ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם. תבוא נפש ותכפר על הנפש: **[יב]** כל נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים: **[יג]** אשר יצוד. אין לי אלא ציד, אוזין ותרנגולין מנין, תלמוד לומר ציד מכל מקום. אם כן למה נאמר אשר יצוד, שלא יאכל בשר אלא בהזמנה הזאת: אשר יאכל. פרט לטמאים: **[יד]** דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש, שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו הוא. הנפש היא הדם. דם ובשר לשון זכר' נפש לשון נקבה: **[טו]** אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טמאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה' ולמדך כאן שמטמאה באכילתה' ואינה מטמאה במגע. וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש. וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה' תלמוד לומר טרפה' מי שיש במינו טרפה' יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: **[טז]** ונשא עונו. אם יאכל קדש או יכנס למקדש חיב על טמאה זו ככל שאר טמאות: ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות:

ויקרא פרק-יח

[ב] אני ה' אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני (שמות כב) אנכי ה' אלהיך, וקבלתם עליכם מלכותי, מעתה קבלו גזרותי. רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא, לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה' אלהיכם, דעו מי גוזר עליכם, דין להפרע ונאמן לשלם שכר: **[ג]** כמעשה ארץ מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקלקלים מכל האמות, ואותו מקום שישבו בו ישראל מקלקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקלקלים יותר מכלם: ובחקתיים לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר, אלא אלו נמוסות שלהן, דברים החקוקין להם, כגון טרטיאות ואצטדיאות. רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: **[ד]** את משפטי

תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט, שאלו לא נאמרו, היו כדאי לאמרן: **ואת חקתי תשמרו.** דברים שהם גזרת המלך, שיצר הרע משיב עליהם, למה לנו לשמרן, ואמות העולם משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת, לכך נאמר אני ה' גזרתי עליכם, אי אתם רשאים להפטר: **ללכת בהם.** אל תפטר מתוכם, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האמות: **[ה] ושמרתם את חקתי וגו'.** לרבות שאר דקדוקי הפרשה, שלא פרט הכתוב בהם. דבר אחר לתן שמירה ועשייה לחקים ושמירה ועשייה למשפטים, לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחקים: **וחי בהם.** לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה, והלא סופו הוא מת: **אני ה'.** נאמן לשלם שכר: **[ו] לא תקרבו.** להזהיר הנקבה כזכר, לכך נאמר לשון רבים: **אני ה'.** נאמן לשלם שכר: **[ז] ערות אביך.** זו אשת אביך, או אינו אלא כמשמעו, נאמר כאן ערות אביך, ונאמר להלן (ויקרא כ יא) ערות אביו גלה, מה להלן אשת אביו, אף כאן אשת אביו: **וערות אמך.** להביא אמו שאינה אשת אביו: **[ח] ערות אשת אביך.** לרבות לאחר מיתה: **[ט] בת אביך.** אף בת אנוסה במשמע: **מולדת בית או מולדת חוץ.** בין שאומרים לו לאביך קים את אמה ובין שאומרים לו לאביך הוצא את אמה, כגון ממזרת או נתינה: **[י] ערות בת בנך.** בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר, ובתו ובתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה לא תגלה, בין שהיא ממנו ובין שהיא מאיש אחר: **ערות בת בנך.** קל וחמר לבתך, אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות (ג א): **[יא] ערות בת אשת אביך.** למד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקדושין: **[יב] ערות אחי אביך לא תגלה.** ומה היא ערותו, אל אשתו לא תקרב: **[טו] אשת בנך היא.** לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה, פרט לאנוסה ושפחה ונכרית: **[יז] ערות אשה ובתה.** לא אסר הכתוב אלא על ידי נשואי הראשונה, לכך נאמר לא תקח, לשון קיחה, וכן לענין הענש אשר יקח את אשה ואת אמה (ויקרא כ יד), לשון קיחה, אבל אנס אשה מתר לשא בתה: **שארה הנה.** קרובות (הן) זו לזו: **זמה.** עצה כתרגומו עצת חטאין, שיצרך יועצך לחטוא: **[יח] אל אחתה.** שתיהן כאחת: **לצור.** לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: **בחייה.** למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: **[כא] למלך.** עבודה זרה היא ששמה מולך, וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: **לא תתן.** זו היא מסירתו לכומרים: **להעביר למלך.** זו (היא) העברת האש: **[כג] תבל הוא.** לשון קדש וערוה ונאוף, וכן ואפי על תבליתם (ישעיה י כה). דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב, זרע אדם וזרע בהמה: **[כח] ולא תקיא הארץ אתכם.** משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס, שאין עומד במעיו אלא מקיאו, כך ארץ ישראל אינה מקימת עוברי עברה. ותרגומו ולא תרוקן, לשון רקון, מריקה עצמה מהם: **[כט] הנפשות העשת.** הזכר והנקבה במשמע: **[ל] ושמרתם את משמרתני.** להזהיר בית דין על כך: **ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם.** הא אם תטמאו, אני אלהיכם, ואתם נפסלים מאחרי, ומה הנאה יש לי בכם, ואתם מתחיבים כליה, לכך נאמר אני ה' אלהיכם:

ויקרא פרק-יט

[ב] דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה: **קדשים תהיו.** הוו פרושים מן העריות ומן העברה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדשה, אשה זונה וחללה ונני אני ה' מקדשכם, (ויקרא כא ז, ח) ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו (ויקרא כא טו) קדשים יהיו אשה זונה וחללה ונני (ויקרא כא ו, ז): **[ג] איש אמו ואביו תיראו.** כל אחד מכם תיראו אביו ואמו, זהו פשוטו. ומדרשו אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר תיראו, הרי כאן שנים אם כן למה נאמר איש, שהאיש ספק בידו לעשות, אבל אשה רשות אחרים עליה: **אמו ואביו תיראו.** כאן הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים: **ואת שבתתי תשמרו.** סמך שמירת שבת למורא אב, לומר אף על פי שהזהרתיך על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצות: **אני ה' אלהיכם.** אתה ואביך חיבים בכבודי, לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. איזהו מורא, לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו. ואיזהו כבוד, מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא: **[ד] אל תפנו אל האילים.** לעבדם. אילים לשון אל, כלא הוא חשוב: **ואלהי מסכה.** תחלתן אילים הם, ואם אתה פונה אחריהם, סופך לעשותן אלהות: **לא תעשו לכם.** לא תעשו לאחרים ולא אחריכם לכם. ואם תאמר לא תעשו לעצמכם אבל אחריכם עושין לכם, הרי כבר נאמר (שמות כ ג) לא יהיה לך, לא שלך ולא של אחריים: **[ה] וכי תזבחו** וגו'. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת להאכל בתוך הזמן הזה, שאם לקבוע להם זמן אכילה, הרי כבר נאמר (ויקרא ז טז) ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ונני: **לרצונכם תזבחהו.** תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: **לרצונכם.** אפיימניט [פיוס]. זהו לפי פשוטו. ורבותינו למדו (חולין יג א), מכאן למתעסק בקדשים שפסול, שצריך שיתכוון לשחוט: **[ו] ביום זבחכם יאכל.** כשתזבחהו, תשחטוהו על מנת לאכלו בזמן שקבעתי לכם כבר: **[ז] ואם האכל יאכל** וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו, שהרי כבר נאמר (ויקרא ז יח) ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ונני, תנהו ענין לחוץ למקומו. יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו, תלמוד לומר (שם) והנפש האכלת ממנו עונה תשא, ממנו ולא מחברו, יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו: **פגול.** מתועב, כמו (ישעיה סה ד) ומרק פגולים כליהם: **[ח] ואכליו עונו ישא.** בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מיעטו הכתוב. וזה בנותר גמור מדבר. ובמסכת כריתות (ה א) למדוהו מגזרה שוה: **[ט] לא תכלה פאת שדך.** שיניח פאה בסוף שדהו: **ולקט קצירך.** שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים, אבל שלש אינן לקט: **[י] לא תעולל.** לא תטל עוללות שבה והן נכרות. איזהו עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף: **ופרט כרמך.** גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה: **אני ה' אלהיכם.** דין להפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות, שנאמר (משלי כב. כג) אל תגזל דל ונני כי ה' יריב ריבם ונני: **[יא] לא תגנבו.** אזהרה לגונב ממון, אבל לא תגנוב (שמות כ יג) שבעשרת הדברות, אזהרה לגונב נפשות, דבר הלמד מענינו, דבר שחיבין עליו מיתת בית דין: **ולא תכחשו.** לפי שנאמר (ויקרא ה כב) וכחש בה,

משלם קרן וחומש. למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תכחשו: **ולא תשקרו**. לפי שנאמר (שם) ונשבע על שקר, ישלם קרן וחומש. למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תשקרו: **לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו**. אם גנבת, סופך לכחש, סופך לשקר, סופך להשבע לשקר: **[יב] ולא תשבעו בשמי**. למה נאמר, לפי שנאמר (שמות כז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד, מנין לרבות כל הכנויין, תלמוד לומר ולא תשבעו בשמי לשקר, כל שם שיש לי: **[יג] לא תעשק**. זה הכובש שכר שכיר: **לא תלין**. לשון נקבה מוסב על הפעלה: **עז בקר**. בשכיר יום הכתוב מדבר, שיציאתו מששקעה החמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה. ובמקום אחר הוא אומר (דברים כד טו) ולא תבוא עליו השמש, מדבר בשכיר לילה, שהשלמת פעלתו משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום, לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות: **[יד] לא תקלל חרש**. אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם, תלמוד לומר (שמות כב כז) בעמך לא תאר, אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים: **ולפני עור לא תתן מכשל**. לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה המנו: **ויראת מאלהיך**. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשטט ולומר לטובה נתכונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלהיך: **[טו] לא תעשו עול במשפט**. מלמד שהדין המקלקל את הדין קרוי עול, שנאוי ומשקץ, חרם ותועבה. שהעול קרוי תועבה, שנאמר (דברים כה טז) כי תועבת ה' וגו' כל עשה עול, והתועבה קרויה שקץ וחרם, שנאמר (שם כז כו) ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו': **לא תשא פני דל**. שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו, אזכנו בדין, ונמצא מתפרנס בנקיות: **ולא תהדר פני גדול**. שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה, היאך אבישנו ואראה בבשתו, עונש יש בדבר, לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: **בצדק תשפט עמיתך**. כמשמעו. דבר אחר הוי דן את חברך לכף זכות: **[טז] לא תלך רכיל**. אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה אשפיימניט בלע"ז [רגול]. וראיה לדברי, שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה לא תלך רכיל, הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו כח), ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה מלשני בסתר רעהו (תהלים קא ה), לשון רמיה (שם קב ב), לשון מדברת גדולות (שם יב ד), לכך אני אומר שלשון רכיל לשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימ"ל, שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו, בי"ת בפ"א ובוי"ו, גימ"ל בכ"ף וקו"ף, נו"ן בלמ"ד, ורי"ש וז"ן בצד"י וכן (ש"ב יט כח) וירגל בעבדך, רגל במרמה לומר עלי רעה, וכן (תהלים טו ג) לא רגל על לשונו, וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה, וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים, על שם שמחזר תמיד בעירות נקרא רוכל, לשון רוגל. ותרגומו לא תיכול קרצין, כמו (דניאל ג ח) ואכלו קרציהון די יהודיא, אכל ביה קרצא בי מלכא (ברכות נח א). נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חזוק, שדבריו מקימים ויעמידם על האמת, ואותה הלעטה נקראת אכילת קרצין, לשון קורץ בעיניו (משלי ו יג), שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן, שלא יבינו שאר השומעים: **לא תעמד על דם רעך**. לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו: **אני ה'**. נאמן לשלם שכר, ונאמן להפרע: **[יז] ולא תשא עליו חטא**. לא תלבין את פניו ברבים: **[יח] לא תקם**. אמר לו השאילני מגלך. אמר לו לאו. למחר אמר לו השאילני קרדמך. אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני, זו

היא נקימה. ואיזו היא נטירה, אמר לו השאילני קרדמך. אמר לו לאו. למחר אמר לו השאילני מגלך. אמר לו הא לך ואיני כמותך, שלא השאלתני. זו היא נטירה, שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: **ואהבת לרעך כמוך**. אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה: **[יט]** את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו', חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר: ובגד כלאים. למה נאמר, לפי שנאמר לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו (דברי' כב יא), יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, תלמוד לומר בגד. מנין לרבות הלבדים, תלמוד לומר שעטנו, דבר שהוא שוע טווי ונוז. ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו, מישטי"ר בלע"ז [לערבב], כמו (מועד קטן יב ב) חזיין לנאזי דאית בהון, שאנו מפרשין לשון כמוש פלישטר"א. ולשון שעטנו פרש מנחם, מחברת צמר ופשתים: **[כ]** נחרפת לאיש. מיועדת ומיוחדת לאיש, ואיני ידע לו דמיון במקרא. ובשפחה כנענית שחציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמתר בשפחה, הכתוב מדבר: **והפדה לא נפדתה**. פדויה ואינה פדויה וסתם פדיון בכסף: **או חפשה**. בשטר: **בקרת תהיה**. היא לוקה ולא הוא, יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחיבה (וי"ג: לחיבו) מיתה: **כי לא חפשה**. ואין קדושיה קדושין גמורין. ורבותינו למדו מכאן שמי שהוא במלקות יהא בקריאה, שהדינים המלקין קורין על הלוקה (דברים כח נח, נט) אם לא תשמר לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו': **כי לא חפשה**. לפיכך אין חייב עליה מיתה, שאין קדושיה קדושין, הא אם חפשה, קדושיה קדושין וחייב מיתה: **[כב]** ונסלה לו מחטאתו אשר חטא. לרבות את המזיד כשוגג: **[כג]** וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו, יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: **שלוש שנים יהיה לכם ערלים**. מאימתי מונה לו, משעת נטיעתו. יכול אם הצניעו, לאחר שלש שנים יהא מתר, תלמוד לומר יהיה, בהיותו יהא: **[כד]** יהיה כל פרוי קדש. כמעשר שני שכתוב בו (ויקרא כז ט) וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה'. מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון, אף זה כן. ודבר זה הלולים לה' הוא, שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: **[כה]** להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פרות הנטיעות. היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם, לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו: **אני ה' אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: [כו] לא תאכלו על הדם**. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סג א) אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חלין טרם שתצא נפשה, ועוד הרבה: **לא תנחשו**. כגון אלו המנחשין בחלדה ובעופות, פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך: **ולא תעוננו**. לשון עונות ושעות, שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת: **[כז]** לא תקפו פאת ראשכם. זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגל סביב, שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: **פאת זקנד**. סוף הזקן וגבוליו. והן חמש שנים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות, ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד: **[כח]** ושרט לנפש. כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: **וכתבת קעקע**. כתב המחקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: **קעקע**. לשון (במד' כה ד) והוקע אותם, (שמואל ב כא ו) והוקענום. תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחקין ותחובין בקרקע, פורפוייני"ט בלע"ז [נעוץ]: **[כט]** אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין: **ולא תזנה הארץ**. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם. וכן הוא אומר (ירמיה ג א) וימנעו רבבים וגו': **[ל]** ומקדשי תיראו. לא יכנס בהר הבית לא במקלו ולא במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו. ואף על פי שאני מזהירכם על המקדש, את שבתותי תשמרו אין בנין בית המקדש דוחה שבת: **[לא]** אל תפנו אל האבת.

אזהרה לבעל אוב וידעוני. בעל אוב זה פיתוס המדבר משחיו. וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר: **אל תבקשו**. להיות עסוקים בם, שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם: **אני ה' אלהיכם**. דעו את מי אתם מחליפין במי: **[לב] מפני שיבה תקום**. יכול זקן אשמאי, תלמוד לומר זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה: **והדרת פני זקן**. איזהו הדור, לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו. יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו, לכך נאמר ויראת מאלהיך, שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו, שאין מכיר בו אלא הוא, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: **[לג] לא תונו**. אונאת דברים. לא תאמר לו אמש היית עובד עבודה זרה ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: **[לד] כי גרים הייתם**. מוס שבך אל תאמר לחברך: **אני ה' אלהיכם**. אלהיך ואלהיו אני: **[לה] לא תעשו עול במשפט**. אם לדין, הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט (פסוק טו), ומהו משפט השנוי כאן, הוא המדה והמשקל והמשורה. מלמד שהמודד נקרא דין, שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקריו עול, שנאוי, ומשקץ, חרם ותועבה. וגורם לחמשה דברים האמורים בדין מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם: **במדה**. זו מדת הארץ: **במשקל**. כמשמעו: **ובמשורה**. היא מדת הלח והיבש: **[לו] אבני צדק**. הם המשקולות ששוקלין כנגדן: **איפת**. היא מדת היבש: **הין**. זו היא מדת הלח: **אשר הוצאתי אתכם**. על מנת כן. דבר אחר אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, ואני הנאמן להפרע ממי שטומן משקולותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירים בהם:

ויקרא פרק כ

[ב] ואל בני ישראל תאמר. ענשין על האזהרות: **מות יומת**. בבית דין, ואם אין כח לבית דין עם הארץ מסייעין אותן: **עם הארץ**. עם שבגיננו נבראת הארץ. דבר אחר עם שעתידין לירש את הארץ על ידי מצות הללו: **[ג] אתן את פני**. פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: **באיש**. ולא בצבור, שאין כל הצבור נכרתין: **כי מזרעו נתן למלך**. לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש (דברים יח), בן בנו ובן בתו מנין, תלמוד לומר כי מזרעו נתן למלך. זרע פסול מנין, תלמוד לומר בתו מזרעו למלך: **למען טמא את מקדשי**. את כנסת ישראל, שהיא מקדשת לי, כלשון (ויקרא כא כג) ולא יחלל את מקדשי: **[ד] ואם העלם יעלימו**. אם העלימו בדבר אחד, סוף שיעלימו בדברים הרבה. אם העלימו סנהדרי קטנה, סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: **[ה] ובמשפחתו**. אמר ר' שמעון וכי משפחה מה חטאה, אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כלם מוכסין, שכלם מחפין עליו: **והכרתי אתו**. למה נאמר, לפי שנאמר ובמשפחתו, יכול יהיו כל המשפחה בהכרת, תלמוד לומר אותו. אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת, אלא ביסורין: **לזנות אחרי המלך**. לרבות שאר עבודה זרה שעבדה בכך, ואפלו אין זו עבודתה: **[ז] והתקדשתם**. זו פרישות עבודה זרה: **[ט] אביו ואמו קלל**. לרבות לאחר מיתה: **דמיו בו**. זו סקילה, וכן כל מקום שנאמר דמיהם בם. ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם (פסוק כז). ופשוטו של מקרא, כמו דמו בראשו (יהושע ב יט), אין נענש על מיתתו אלא הוא, שהוא גרם לעצמו

שיהרג: **[י]** ואיש. פרט לקטן: **אשר ינאף את אשת איש**. פרט לאשת קטן, למדנו שאין לקטן קדושין. ועל איזו אשת איש חיבתי לך: **אשר ינאף את אשת רעהו**. פרט לאשת גוי, למדנו שאין קדושין לגוי: **מות יומת הנאף והנאפת**. כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק: **[יב] תבל עשו**. גנאי. לשון אחר מבלבלין זרע האב בזרע הבן: **[יג] משכבי אשה**. מכניס כמכחול בשפופרת: **[יד] ישרפו אתו ואתהן**. אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו, שהרי נשאה בהתר ולא נאסרה עליו, אלא אשה ואמה הכתובין כאן, שתיהן לאסור, שנשא את חמותו ואמה. ויש מרבתינו שאומרים, אין כאן אלא חמותו. ומהו אתהן, את אחת מהן, ולשון יוני הוא הן אחת: **[טו] ואת הבהמה תהרגו**. אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הכתוב תסקל. קל וחמר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עברה. כיוצא בדבר אתה אומר (דברים יב ב) אבד תאבדון את כל המקומות, הרי דברים קל וחמר, מה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת, שרוף וכלה, המטה את חברו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה: **[יז] חסד הוא**. לשון ארמי חרפה (בראשית לד יד) חסודא. ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו, חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו, שנאמר (תהלים פט ג) עולם חסד יבנה: **[יח] הערה**. גלה. וכן כל לשון ערוה גלוי הוא, והוי"ו יורדת בתבה לשם דבר, כמו זעוה, מגזרת (אסתר ה ט) ולא קם ולא זע, וכן אחוה מגזרת אח. והעראה זו נחלקו בה רבתינו, יש אומרים זו נשיקת שמש, ויש אומרים זו הכנסת עטרה: **[יט] וערות אחות אמך** וגוי'. שנה הכתוב באזהרתן, לומר שהזהר עליהן בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם, אבל ערות אשת אחי אביו לא הזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: **[כ] אשר ישכב את דדתו**. המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה, שהוא בענש הליכת עירי: **עירי**. כתרגומו בלא ולד, ודומה לו (בראשית טו ב) ואנכי הולך עירי. יש לו בניס קוברן, אין לו בניס מת בלא בניס, לכך שנה בשני מקראות אלו עירי ימותו עירי ימיו. עירי ימותו, אם יהיו לו בשעת עברה, לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו. עירי ימיו, שאם אין לו בשעת עברה, יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשו: **[כא] נדה הוא**. השכיבה הזאת מנדה היא ומאוסה. ורבתינו דרשו לאסור העראה בה כנדה, שהעראה מפורשת בה (פסוק יח) את מקורה הערה (לעיל יח): **[כג] ואקץ**. לשון מיאוס, כמו (בראשית כז מו) קצתי בחיי, כאדם שהוא קץ במזונו: **[כה] והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה**. אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מבדלין ונכרין הם, אלא בין טהורה לך לטמאה לך, בין שנשחט רבו של סימן לנשחט חציו. וכמה בין רבו לחציו, מלא שערה: **אשר הבדלתי לכם לטמא**. לאסור: **[כו] ואבדל אתכם מן העמים להיות לי**. אם אתם מבדלים מהם הרי אתם שלי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר, אי אפשי ללבוש כלאים, אבל יאמר אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, תלמוד לומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העברה ומקבל עליו עול מלכות שמים: **[כז] כי יהיה בהם אוב** וגוי'. כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת. עדים והתראה בסקילה, מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת, וכן בכל חיבי מיתות שנאמר בהם כרת:

ויקרא פרק-כא

[א] אמר אל הכהנים. אמר ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים: בני אהרן. יכול חללים, תלמוד לומר הכהנים: בני אהרן. אף בעלי מומין במשמע: בני אהרן. ולא בנות אהרן: לא יטמא בעמיו. בעוד שהמת בתוך עמיו, יצא מת מצוה: **[ב]** כי אם לשארו. אין שארו אלא אשתו: **[ג]** הקרובה. לרבות את הארוסה: אשר לא היתה לאיש. למשכב: לה יטמא. מצוה: **[ד]** לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחלל בה בעודה עמו. וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו, שיש לה קוברין, שאינה מת מצוה, ובאיזה שאר אמרתי, באותו שהוא להחלו, להתחלל הוא מכהנתו: **[ה]** לא יקרחו קרחה. על מת. והלא אף ישראל הזהירו על כך, אלא לפי שנאמר בישראל (דברים יד א) בין עיניכם, יכול לא יהא חיב על כל הראש, תלמוד לומר בראשם, וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה, נאמר כאן קרחה ונאמר להלן בישראל קרחה, מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש במשמע, כל מקום שיקרח בראש. ומה להלן על מת, אף כאן על מת: **[ו]** ופאת זקנם לא יגלחו. לפי שנאמר בישראל (ויקרא יט כז) ולא תשחית, יכול לקטו במלקט וברהיטני יהא חיב, לכך נאמר לא יגלחו, שאינו חיב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה, וזהו תער: **[ז]** ובבשרם לא ישרטו שרטת. לפי שנאמר בישראל (ויקרא שם כח) ושרט לנפש לא תתנו, יכול שרט חמש שריטות לא יהא חיב אלא אחת, תלמוד לומר לא ישרטו שרטת, לחייב על כל שריטה ושריטה. שתיבה זו יתרה היא לדרוש, שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: **[ח]** קדשים יהיו. על כרחם יקדישום בית דין בכך: **[ט]** זנה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חיבי כרתות או נתין או ממזר: **[י]** חללה. שנלדה מן הפסולים שבכהנה, כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט, וכן שנתחללה מן הכהנה על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהנה: **[יא]** וקדשתו. על כרחו, שאם לא רצה לגרש, הלקהו ויסרהו עד שיגרש: **[יב]** קדש יהיה לך. נהוג בו קדשה לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה: **[יג]** כי תחל לזנות. כשתתחלל על ידי זנות, שהיתה בה זיקת בעל וזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין. ורבותינו נחלקו בדבר, והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: **[יד]** את אביה היא מחללת. חללה ובזתה את כבודו, שאומרים עליו ארור שזו ילד, ארור שזו גדל: **[טו]** לא יפרע. לא יגדל פרע על אבל. ואיזהו גדול פרע, יותר משלשים יום: **[טז]** ועל כל נפשת מת וגו'. באהל המת: **[יז]** נפשת מת. להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל: **[יח]** לאביו ולאמו לא יטמא. לא בא אלא להתיר לו מת מצוה: **[יט]** ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה. ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן, וכן משמעו, אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: **[כ]** ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב, הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל: **[כא]** וחללה. שנלדה מפסולי כהנה: **[כב]** ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות, זרעו המנה חלל מדין קדשת כהנה: **[כג]** לחם אלהיו. מאכל

אלהיו, כל סעודה קרויה לחם, כמו (דניאל ה א) עבד לחם רב: **[יח] כי כל איש אשר בו מום לא יקרב**. אינו דין שיקרב, כמו (מלאכי א ח) הקריבהו נא לפחתך: **חרם**. שחטמו שקוע בין שתי העינים, שכוחל שתי עיניו כאחת: **או שרוע**. שאחד מאיבריו גדול מחברו, עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה, או שוקו אחת ארכה מחברתה: **[כ] או גבן**. שורצילויש בלע"ז [בעל גבות ארוכות] שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב: **או דק**. שיש לו בעיניו דוק שקורין טיל"א [קרום], כמו (ישעיה מ כב) הנוטה כדוק: **או תבלל**. דבר המבלבל את העין, כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא, שהוא עוגל המקיף את השחור, שקוראים פרונל"א [אישון], והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור. ותרגום תבלל חליו, לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט. וכן כנוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב (בכורות לח א): **גרב וילפת**. מיני שחין הם: גרב, זו החרס. שחין היבש מבפנים ומבחוץ: ילפת, היא חזזית המצרית. ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה, והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים. ובמקום אחר קורא לגרב שחין, הלח מבחוץ ויבש מבפנים, שנאמר (דברים כח כז) ובגרב ובחרס, כשסמוך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב, וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב, כך מפורש בבכורות (מא א): **מרוח אשך**. לפי התרגום מריס פחדין, שפחדיו מרססים, שביצים שלו כתותין. פחדין כמו (איוב מ יז) גידי פחדו ישורגו: **[כא] כל איש אשר בו מום**. לרבות שאר מומין: **מום בנו**. בעוד מומו בו פסול, הא אם עבר מומו כשר: **לחם אלהיו**. כל מאכל קרוי לחם: **[כב] מקדשי הקדשים**. אלו קדשי הקדשים: **ומן הקדשים יאכל**. אלו קדשים קלים. ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים, אם לא נאמרו הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום, שמצינו שהתרו לזר, שאכל משה בשר המלואים, אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל, שלא מצינו זר חולק בהן, לכך נאמרו קדשים קלים. כך מפורש בזבחים (קא): **[כג] אך אל הפרכת**. להזות שבע הזאות שעל הפרכת: **ואל המזבת**. החיצון. ושניהם הצרכו להכתב, ומפורש בתורת כהנים: **ולא יחלל את מקדשי**. שאם עבד, עבודתו מחללת להפסל: **[כד] וידבר משה**. המצוה הזאת: **אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל**. להזהיר בית דין על הכהנים:

ויקרא פרק-כב

[ב] וינזרו. אין נזירה אלא פרישה, וכן הוא אומר (יחזקאל יד ז) וינזר מאחרי, (ישעיה אד) נזורו אחור, יפרשו מן הקדשים בימי טמאתן. דבר אחר: וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי. סרס המקרא ודרשהו, אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי: **אשר הם מקדשים לי**. לרבות קדשי כהנים עצמן: **[ג] כל איש אשר יקרב**. אין קריבה זו אלא אכילה, וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטמאה בלשון נגיעה בכל קדש לא תגע (ויקרא יב ד), אזהרה לאוכל. ולמדוה רבותינו מגזרה שוה. ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה, שהרי נאמר כרת על האכילה בצו את אהרן (ויקרא ז כ. כא) שתי כריתות זו אצל זו, ואם על הנגיעה חייב לא הצרך לחיבו על האכילה, וכן נדרש בתורת כהנים וכי יש נוגע חייב, אם כן מה תלמוד לומר יקרב, משיכשר לקרב, שאין חיבין עליו משום טמאה, אלא אם כן קרבו מתיריו. ואם תאמר שלש כריתות בטמאת כהנים למה, כבר נדרשו במסכת שבועות אחת לכלל ואחת

לפרט וכו' (שבועות ז א) : **וטמאתו עליו**. וטמאת האדם עליו, יכול בבשר הכתוב מדבר, וטמאתו של בשר עליו, ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר, הרי כבר נאמר (ויק' ז יט) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, אלא על כרחך ממשמעו אתה למד, במי שטמאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר, וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה : **ונכרתה וגוי**. יכול מצד זה לצד זה, יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר, תלמוד לומר אני ה', בכל מקום אני : **[ד] מזרע אהרן**. אין לי אלא זרעו, גופו מנין, תלמוד לומר והוא צרוע, שיכול הואיל ומקריב אונו יקריב צרוע וזב, תלמוד לומר והוא : **עד אשר יטהר**. ביאת השמש, או אינו אלא טבילה, נאמר כאן וטהר, ונאמר למטה וטהר (פסוק ז) ובא השמש וטהר, מה להלן ביאת שמש, אף כאן ביאת שמש : **בכל טמא נפש**. במי שנטמא במת : **[ה] בכל שרץ אשר יטמא לו**. בשעור הראוי לטמא, בכעדשה : **או באדם**. במת : **אשר יטמא לו**. כשיעורו לטמא, וזהו כזית : **לכל טמאתו**. לרבות נוגע בזב וזבה, נדה ויולדת ובמצורע : **[ו] נפש אשר תגע בו**. באחד מן הטמאים הללו : **[ז] ואחר יאכל מן הקדשים**. נדרש ביבמות בתרומה, שמתר לאכלה בהערב השמש : **מן הקדשים**. ולא כל הקדשים : **[ח] נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה**. לענין הטמאה הזהיר כאן, שאם אכל נבלת עוף טהור, שאין לה טמאת מגע ומשא אלא טמאת אכילה בבית הבליעה, אסור לאכול בקדשים. וצריך לומר וטרפה, מי שיש במינו טרפה, יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה : **[ט] ושמרו את משמרתו**. מלאכול תרומה בטמאת הגוף : **ומתו בו**. למדנו שהיא מיתה בידי שמים : **[י] לא יאכל קדש**. בתרומה הכתוב מדבר, שכל הענין דבר בה : **תושב כהן ושכיר**. תושבו של כהן ושכירו, לפיכך תושב זה נקוד פתח, לפי שהוא דבוק. ואיזהו תושב, זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל, ואיזהו שכיר, זה קנוי קנין שנים, שיוצא בשש, בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדונו לאכול בתרומתו : **[יא] וכהן כי יקנה נפש**. עבד כנעני שקנוי לגופו : **ויליז ביתו**. אלו בני השפחות. ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה, שאף היא קנין כספו. ועוד למד ממקרא אחר (במדבר יח יא) כל טהור בביתך וגוי בספרי : **[יב] לאיש זר**. ללוי ולישראל : **[יג] אלמנה וגרושה**. מן האיש הזר : **וזרע אין לה**. ממנו : **ושבה**. הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קים : **וכל זר לא יאכל בו**. לא בא אלא להוציא את האונן שמתר בתרומה. זרות אמרתי לך, ולא אנינות : **[יד] כי יאכל קדש**. תרומה : **ונתן לכהן את הקדש**. דבר הראוי להיות קדש, שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חלין, והן נעשין תרומה : **[טו] ולא יחללו וגוי**. להאכילם לזרים : **[טז] והשיאו אותם**. את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם, שהבדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם. ואנקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא, שלא לצורך תרגמו כן : **והשיאו אותם**. זה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו, וכן (במ' ו יג) ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו, הוא יביא את עצמו. וכן (דברים לד ה) ויקבור אתו בגיא, הוא קבר את עצמו, כך נדרש בספרי : **[יח] נדריהם**. הרי עלי : **נדבתם**. הרי זו : **[יט] לרצונכם**. הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני, שיהא לכם לרצון אפיימנייט בלע"ז. ואיזהו הראוי לרצון, **תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים**. אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות, ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר : **[כא] לפלא נדר**. להפריש בדבורו : **[כב] עורת**. שם דבר של מום עורון בלשון נקבה, שלא יהא בו מום של עורת : **או שבור**. לא יהיה : **חרוץ**. ריס של עין שנסדק או שנפגם, וכן שפתו שנסדקה או נפגמה : **יבלת**. ורוא"ה בלע"ז : **גרב**. מין חזזית וכן ילפת. ולשון ילפת, כמו (שופטים טז כט) וילפת שמשון, שאחווה בו עד יום מיתה, שאין לה רפואה : **לא תקריבו**. שלש פעמים, להזהיר על הקדשן ועל שחיתתן ועל זריקת דמן : **ואשה לא תתנו**. אזהרת הקטרות : **[כג] שרוע**. אבר גדול מחברו : **וקלוט**. פרסותיו קלוטות : **נדבה תעשה אתו**. לבדק הבית : **ולנדר**. למזבח : **לא ירצה**. איזהו הקדש בא

לרצות, הוי אומר זה הקדש המזבח: **[כד]** **ומעוך וכתות ונתוק וכרות**. בביצים או בגיד: **מעוך**. ביציו מעוכין ביד: **כתות**. כתושים יותר ממעוך: **נתוק**. תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן, אבל נתונים הם בתוך הכיס, והכיס לא נתלש: **וכרות**. כרותין בכלי ועודן בכיס: **ומעוך**. תרגומו ודמריס, זה לשונו בארמית, לשון כתישה: **וכתות**. תרגומו ודרסיס, כמו (עמוס ו יא) הבית הגדול רסיסים, בקיעות דקות, וכן (שבת פב) קנה המרסס: **ובארצכם לא תעשו**. דבר זה, לסרס שום בהמה וחיה ואפלו טמאה, לכך נאמר בארצכם, לרבות כל אשר בארצכם, שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ, שהרי סרוס חובת הגוף הוא, וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: **[כה]** **ומיד בן נכר**. נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום. ואף על פי שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בני נח אלא אם כן מחסרי אבר, זאת נוהגת בבמה שבשדות, אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה, אבל תמימה תקבלו מהם, לכך נאמר למעלה איש איש (לעיל פסוק יח), לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: **משחתם**. חבולהון: **לא ירצו לכם**. לכפר עליכם: **[כז]** **כי יולד**. פרט ליוצא דופן: **[כח]** **אתו ואת בנו**. נוהג בנקבה, שאסור לשחוט האם והבן או הבת, ואינו נוהג בזכרים, ומתר לשחוט האב והבן או האב והבת: **אתו ואת בנו**. אף בנו ואותו במשמע: **[כט]** **לרצונכם תזבחו**. תחלת זביחתכם הזהירו שתהא לרצון לכם. ומהו הרצון, ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן, אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר, שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם, לדעתכם, מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים. ואף על פי שפרט בנאכלים לשני ימים, חזר ופרט בנאכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמן: **[ל]** **ביום ההוא יאכל**. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן, שאם לקבוע לו זמן אכילה, כבר כתוב (ויקרא ז טו) ובשר זבח תודת שלמיו וגו': **אני ה'**. דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך: **[לא]** **ושמרתם**. זו המשנה: **ועשיתם**. זה המעשה: **[לב]** **ולא תחללו**. לעבור על דברי מזידין. ממשמע שנאמר ולא תחללו, מה תלמוד לומר ונקדשתי, מסור עצמך וקדש שמי. יכול ביחיד, תלמוד לומר בתוך בני ישראל, וכשהוא מוסר עצמו, ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס, שנאמר (דניאל ג יח) והן לא, ידיע להוא לך מלכא די לאלהך לא איתנא פלחין וגו', מציל ולא מציל, ידיע להוא לך וגו': **[לג]** **המוציא אתכם**. על מנת כן: **אני ה'**. נאמן לשלם שכר:

ויקרא פרק-כג

[ב] **דבר אל בני ישראל וגו' מועדי ה'**. עשה מועדות שיהיו ישראל מלמדין בהם, שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדין לא הגיעו לירושלים: **[ג]** **ששת ימים**. מה ענין שבת אצל מועדות, ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות. וכל המקים את המועדות, מעלין עליו כאלו קים את השבתות: **[ד]** **אלה מועדי ה'**. למעלה מדבר בעבור שנה, וכאן מדבר בקדוש החדש: **[ה]** **בין הערבים**. משש שעות ולמעלה: **פסח לה'**. הקרבת קרבן ששמו פסח: **[ו]** **והקרבתם אשה וגו'**. הם המוספין האמורים

בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן, לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: **והקרבתם אשה לה'**. מכל מקום, אם אין פרים הבא אילים, ואם אין פרים ואילים, הבא כבשים: **שבעת ימים**. כל מקום שנאמר שבעת שם דבר הוא, שבוע של ימים, שטייני'א בלע"ז [קבוצה של שבעה ימים רצופים], וכן כל לשון שמונת, ששת, חמשת, שלשת: **מלאכת עבודה**. אפלו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך, שיש חסרון כיס בבטלה שלהן, כגון דבר האבד. כך הבנתי מתורת כהנים, דקתני יכול אף חלו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו': **יב ראשית קצירכם**. שתהא ראשונה לקציר: **עמר**. עשירית האיפה, כך היתה שמה, כמו (שמות טז יח) וימדו בעמר: **יא והניף**. כל תנופה מוליך ומביא, מעלה ומוריד. מוליך ומביא לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד לעצור טללים רעים: **לרצונכם**. אם תקריבו כמשפט זה, יהיו לרצון לכם: **ממחרת השבת**. ממחרת יום טוב הראשון של פסח, שאם אתה אומר שבת בראשית, אי אתה יודע איזהו: **יב ועשיתם. כבש**. חובה לעמר הוא בא: **יג ומנחתו**. מנחת נסכיו: **שני עשרונים**. כפולה היתה: **ונסכה יין רביעית ההין**. אף על פי שמנחתו כפולה, אין נסכיו כפולים: **יד וקלי**. קמח עשוי מכרמל רך שמיבשין אותו בתנור: **וכרמל**. הן קליות שקורין גרנדי"ש [שבלים]: **בכל משבתיכם**. נחלקו בו חכמי ישראל, יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ, ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירשה וישיבה, משכבשו וחלקו: **טו ממחרת השבת**. ממחרת יום טוב: **תמימת תהייתה**. מלמד שמתחיל ומונה מבערב, שאם לא כן אינן תמימות: **טז השבת השביעת**. כתרגומו שבועתא שביעתא: **עד ממחרת השבת השביעת תספרו**. ולא עד בכלל, והן ארבעים ותשעה יום: **חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'**. ביום החמשים תקריבוהו. ואומר אני זהו מדרשו, אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית, שהוא יום חמשים, תספרו. ומקרא מסורס הוא: **מנחה חדשה**. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש. ואם תאמר, הרי קרבה מנחת העומר, אינה כשאר כל המנחות, שהיא באה מן השעורים: **יז ממושבתיכם**. ולא מחוצה לארץ: **לחם תנופה**. לחם תרומה המורם לשם גבוה, וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: **בכורים**. ראשונה לכל המנחות, אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים, לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: **יח על הלחם**. בגלל הלחם, חובה ללחם: **ומנחתם ונסכיהם**. כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים (במדבר טו ד י) שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש, זו היא המנחה. והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש: **יט ועשיתם שעיר עזים**. יכול שבעת הכבשים והשעיר האמורים כאן הם שבעת הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים, כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם, אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן, אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין: **כ והניף הכהן אתם תנופה**. מלמד שטעונון תנופה מחיים, יכול כלם, תלמוד לומר על שני כבשים: **קדש יהיו**. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים, הזקק לומר בשלמי צבור שהם קדשי קדשים: **כב ובקצרכם**. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין. אמר רבי אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב לתנה באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים והחג מכאן, ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי, מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב קרבנותיו בתוכו: **תעזב**. הנח לפניהם והם ילקטו, ואין לך לסייע לאחד מהם: **אני ה' אלהיכם**. נאמן לשלם שכר: **כד זכרון תרועה**. זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות, לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: **כה והקרבתם אשה**. המוספים האמורים בחומש הפקודים: **כז אך**. כל אכין ורקין שבתורה מיעוטיין, מכפר הוא לשבים ואינו מכפר על שאינם שבים: **ל והאבדתיו**. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא, כשהוא אומר והאבדתי, למד על הכרת שאינו אלא אבדן: **לא כל מלאכה וגו'**.

לעבור עליו בלאוין הרבה, או להזהיר על מלאכת לילה כמלאכת יום: **[לה]** **מקרא קדש**. קדשהו בכסות נקיה ובתפלה, ובשאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה: **[לו]** **עצרת הוא**. עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמן להפטר אמר בני בבקשה מכם, עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם: **כל מלאכת עבודה**. אפלו מלאכה שהיא עבודה לכם, שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר: **לא תעשו**. יכול אף חלו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה, תלמוד לומר היא: **[לז]** **עלה ומנחה**. מנחת נסכים הקרבה עם העולה: **דבר יום ביומו**. חק הקצוב בחומש הפקודים: **דבר יום ביומו**. הא אם עבר יומו בטל קרבנו: **[לט]** **אך בחמשה עשר יום**. **תחגו**. קרבן שלמים לחגיגה. יכול תדחה את השבת, תלמוד לומר אך, הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה: **באספכם את תבואת הארץ**. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה, מכאן שנצטוו לעבר את השנים, שאם אין העבור, פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף: **תחגו**. שלמי חגיגה: **שבעת ימים**. אם לא הביא בזה יביא בזה. יכול יהא מביאן כל שבעה, תלמוד לומר וחגתם אתו, יום אחד במשמע, ולא יותר. ולמה נאמר שבעה, לתשלומין: **[מ]** **פרי עץ הדר**. עץ שטעם עזו ופריו שוה: **הדר**. הדר באילנו משנה לשנה, וזהו אתרוג: **כפת תמרים**. חסר וי"ו, למד שאינה אלא אחת: **וענף עץ עבת**. שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים, וזהו הדס העשוי כמין קליעה: **[מב]** **האזרח**. זה אזרח: **בישראל**. לרבות את הגרים: **[מג]** **כי בסכות הושבת**. ענני כבוד:

ויקרא פרק כד

[ב] **צו את בני ישראל**. זו פרשת מצות הנרות. ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה. וכן משמע, ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך: **שמן זית זך**. שלשה שמנים יוצאים מן הזית, הראשון קרוי זך, והן מפורשים במנחות (פט א) ובתורת כהנים: **תמיד**. מלילה ללילה, כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום: **[ג]** **לפרכת העדת**. שלפני הארון, שהיא קרוי עדות. ורבותינו דרשו על נר מערבי, שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסים: **יערך אתו אהרן מערב עד בקר**. יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה, ושערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר, והן כדאי אף ללילי תקופת טבת, ומדה זו הקבעה להם: **[ד]** **המנרה הטהרה**. שהיא זהב טהור. דבר אחר על טהרה של מנורה, שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר: **[ו]** **שש המערכת**. שש חלות המערכה האחת: **השלחן הטהר**. של זהב טהור. דבר אחר על טהרו של שלחן, שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן: **[ז]** **ונתת על המערכת**. על כל אחת משתי המערכות היו שני בזכי לבונה, מלא קומץ לכל אחת: **והיתה**. הלבונה הזאת: **ללחם לאזכרה**. שאין מן הלחם לגבוה כלום, אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת. והיא לזכרון ללחם, שעל ידה הוא נזכר למעלה, כקומץ שהוא אזכרה למנחה: **[ט]** **והיתה**. המנחה הזאת, שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא: **ואכלהו**. מוסב על הלחם, שהוא לשון זכר: **[י]** **ויצא בן אשה ישראלית**. מהיכן יצא, רבי לוי אומר מעולמו יצא. רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא. לגלג ואמר ביום השבת יערכנו, דרך

המלך לאכול פת חמה בכל יום, או שמא פת צוננת של תשעה ימים, בתמיהה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחיב. בא לטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו מה טיבך לכאן, אמר להם מבני דן אני. אמרו לו (במדבר ב) איש על דגלו באתת לבית אבותם כתיב. נכנס לבית דינו של משה ויצא מחיב, עמד וגדף: **בן איש מצרי**. הוא המצרי שהרגו משה: **בתוך בני ישראל**. מלמד שנתגיר: **וינצו במחנה**. על עסקי המחנה: **ואיש הישראלי**. זה שכנגדו, שמחה בו מטע אהלו: **[יא] ויקב**. כתרגומו ופרש, שנקב שם המיוחד וגדף, והוא שם המפורש ששמע מסיני: **ושם אמו שלמית בת דברי**. שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו, לומר, שהיא לבדה היתה זונה: **שלמית**. דהות פטפטה שלם עלך, שלם עלך, שלם עליכון, מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: **בת דברי**. דברנית היתה מדברת עם כל אדם, לפיכך קלקלה: **למטה דן**. מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו, כיוצא בו (שמות לא ו) אהליאב בן אחיסמך למטה דן, שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: **[יב] ויניחהו**. לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד. ויודעים היו שהמקושש במיתה, שנאמר (שמות לא יד) מחלליה מות יומת אבל לא פרש להם באיזו מיתה, לכך נאמר (במדבר טו לד) כי לא פרש מה יעשה לו. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם, שלא היו יודעים אם חיב מיתה אם לאו: **[יד] השמעים**. אלו העדים: **כל**. להביא את הדינים: **את ידיהם**. אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: **כל העדה**. במעמד כל העדה. מכאן ששלוחו של אדם כמותו: **[טו] ונשא חטאו**. בכרת, כשאין התראה: **[טז] ונקב שם**. אינו חיב עד שיפרש את השם, ולא המקלל בכנוי: **ונקב**. לשון קללה, כמו (במדבר כג ח) מה אקב: **[יז] ואיש כי יכה**. לפי שנאמר (שמות כא יב) מכה איש ומת, אין לי אלא שהרג את האיש, אשה וקטן מנין, תלמוד לומר כל נפש אדם: **[כ] כן ינתן בו**. פרשו רבותינו, שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון, שמין אותו כעבד, לכך כתוב בו לשון נתינה, דבר הנתון מיד ליד: **[כא] ומכה בהמה ישלמנה**. למעלה דבר בהורג בהמה, וכאן דבר בעושה בה חבורה: **ומכה אדם יומת**. אפלו לא הרגו אלא עשה בו חבורה, שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב, ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים, אף מכה אביו ואמו מחיים, פרט למכה לאחר מיתה, לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חיב, הצרך לומר במכה שפטור. ומה בבהמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומין, אף מכה אביו ואמו אינו חיב עד שיעשה בהם חבורה: **[כב] אני ה' אלהיכם**. אלהי כלכם, כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחד שמי על הגרים: **[כג] ובני ישראל עשו**. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחיה, רגימה ותליה:

ויקרא פרק-כה

[א] בהר סיני. מה ענין שמטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בתורת כהנים. ונראה לי שכך פרושה לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כלן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב: **[ב] שבת לה'.** לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית: **[ד] יהיה לארץ.** לשדות ולכרמים: **לא תזמר.** שקוצצין זמורותיה. ותרגומו לא תכסח, ודומה לו (ישעיה לג יב) קוצים כסוחים, (תהלים פ יז) שרפה באש כסוחה: **[ה] את ספיח קצירך.** אפלו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיח: **לא תקצור.** להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלא הפקר יהיה לכל: **נזירך.** שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: **לא תבצר.** אותם אינך בוצר, אלא מן המפקר: **[ו] והיתה שבת הארץ וגו'.** אף על פי שאסרתים עליך, לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית, אלא הכל יהיו שוים בה, אתה ושכירך ותושבך: **שבת הארץ לכם לאכלה.** מן השבות אתה אוכל, ואי אתה אוכל מן השמור: **לך ולעבדך ולאמתך.** לפי שנאמר (שמות כג יא) ואכלו אביוני עמך, יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים, תלמוד לומר לך ולעבדך ולאמתך, הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן: **ולשכירך ולתושבך.** אף הגויים: **[ז] ולבהמתך ולחיה.** אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן, שמזונותיה עליך, מה תלמוד לומר ולבהמתך, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית: **[ח] שבתת שנים.** שמטות שנים. יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם, תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים, הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה: **והיו לך ימי שבע וגו'.** מגיד לך שאף על פי שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף ארבעים ותשע שנה. ופשוטו של מקרא יעלה לך חשבון שנות השמטות למספר ארבעים ותשע: **[ט] והעברת.** לשון (שמות לו ה) ויעבירו קול במחנה, לשון הכרזה: **ביום הכפורים.** ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש, אם כן למה נאמר בעשור לחדש, אלא לומר לך תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם, ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם, אלא בבית דין בלבד: **[י] וקדשתם.** בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקדשת השנה: **וקראתם דרור.** לעבדים, בין נרצע, בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר. אמר ר' יהודה מהו לשון דרור, כמדריך בי דירא ומסחר בכל מדינה וכו', שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים: **יובל הוא.** שנה זאת מבדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה. ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיעת שופר: **ושבתם איש אל אחזתו.** שהשדות חוזרות לבעליהן: **ואיש אל משפחתו תשבנו.** לרבות את הנרצע: **[יא] יובל הוא שנת החמשים שנה.** מה תלמוד לומר, לפי שנאמר וקדשתם וגו', כדאיתא בראש השנה (ח ב) ובתורת כהנים: **את נזריה.** את הענבים המשמרים. אבל בוצר אתה מן המפקרים, כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל, נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו, שנת ארבעים ותשע שמטה ושנת החמשים יובל: **[יב] קדש תהיה לכם.** תופסת דמיה כהקדש. יכול תצא היא לחליו, תלמוד לומר תהיה, בהויתה תהא: **מן השדה תאכלו.** על ידי השדה אתה אוכל מן הבית, שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית, כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: **[יג] תשבנו איש אל אחזתו.** והרי כבר נאמר (פסוק י) ושבתם איש אל אחזתו, אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה

שחוזרת לאביו ביובל: **[יד]** וכי תמכרו וגו'. לפי פשוטו כמשמעו. ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר, מכור לישראל חברך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור, ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך: אל תונו. זו אונאת ממון: **[טו]** במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו לישוב מקרא על אפניו על האונאה בא להזהיר, כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל. ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה, שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל. ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח, ואם יש שנים מרבות ואכל ממנה תבואות הרבה ולקחה בדמים מועטים הרי נתאנה מוכר, לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן. וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך, לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו. ורבותינו דרשו מכאן, שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים, שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום, ואפלו יש שלש תבואות באותן שתי שנים, כגון שמכרה לו בקמותיה. ו"שני" אינו יוצא מפשוטו, כלומר מספר שנים של תבואות, ולא של שדפון, ומעוט שנים שנים: **[טז]** תרבה מקנתו. תמכרנה ביקר: תמעוט מקנתו. תמעוט בדמיה: **[יז]** ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו לא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר, מי יודע אם נתכונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלהיך: **[יח]** וישבתם על הארץ לבטח. שבעון שמטה ישראל גולים, שנאמר (ויקרא כו לד) אז תרצה הארץ את שבתתיה והרצת את שבתתיה, ושבעים שנה שלגלות בבל, כנגד שבעים שמטות שבטלו, היו: **[יט]** ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה. שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם לשבע. אף בתוך המעים תהא בו ברכה: **[כ]** ולא נאסף. אל הבית: את תבואתנו. כגון יין ופרות האילן וספיחין הבאים מאליהם: **[כא]** לשלש השנים. למקצת הששית מניסן ועד ראש השנה, ולשביעית ולשמינית, שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: **[כב]** עד השנה התשיעית. עד חג הסוכות של תשיעית, שהיא עת בא תבואתה של שמינית לתוך הבית, שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות, ובתשרי הוא עת האסיף לבית. ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבע שנים, בששית שלפני השמטה השביעית, שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל, ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כלן: **[כג]** והארץ לא תמכר. לתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל, שלא יהא הלוקח כובשה: לצמתת. לפסיקה, למכירה פסוקה עולמית: כי לי הארץ. אל תרע עינדך בה שאינה שלך: **[כד]** ובכל ארץ אחזתכם. לרבות בתים ועבד עברי, ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון (דף כא א). ולפי פשוטו סמוך לפרשה שלאחריו, שהמוכר אחזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו, ואין הלוקח יכול לעכב: **[כה]** כי ימוך אחיך ומכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דחק עוני: מאחזתו. ולא כלה, למד דרך ארץ שישיר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו. ואין הלוקח יכול לעכב: **[כו]** ואיש כי לא יהיה לו גאל. וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים, אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: **[כז]** וחשב את שני ממכרו. כמה שנים היו עד היובל, כך וכך. ובכמה מכרתיה לך בכך וכך. עתיד היית להחזירה ביובל, נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה. אכלת אותה שלש שנים או ארבע הוצא את דמיה מן החשבון וטול את השאר, וזהו והשיב את העדף. בדמי המקח על האכילה שאכלה, ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר לו. המוכר הזה שבא לגאלה: **[כח]** די השיב לו. מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל. שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום, שהיובל משמט בתחלתו: **[כט]** בית מושב עיר חומה. בית בתוך עיר המקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאלתו. לפי שנאמר בשדה

שיכול לגאלה משתי שנים ואלך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה, הצרך לפרש בזה שהוא חלוף, שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה, ולאחר מכאן אינו גואלה: **והיתה גאלתו**. של בית: **ימים**. ימי שנה שלמה קרויים ימים, וכן (בראשית כד נה) תשב הנערה אתנו ימים: **[ל]** **וקם הבית** וגוי **לצמיתתו**. יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה: **אשר לא חמה**. לו קרינן, אמרו רבותינו זכרונם לברכה אף על פי שאין לו עכשיו, הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר נקבה היא והצרך לכתוב לה, אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים, תקנו לו במסרת, זה נופל על זה: **לא יצא ביבל**. אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: **[לא]** **ובתי החצרים**. כתרגומו פצחין, עירות פתוחות מאין חומה. ויש הרבה בספר יהושע (יהושע יג כח) הערים וחצריהם, (בראשית כה טז) בחצריהם ובטירותם: **על שדה הארץ יחשב**. הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: **גאלה תהיה לו**. מיד אם ירצה. ובזה יפה כחו מכח שדות, שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: **וביבל יצא**. בחנם: **[לב]** **וערי הלויים**. ארבעים ושמנה עיר שנתנו להם: **גאלת עולם**. גואל מיד אפלו לפני שתי שנים, אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים, או אם מכרו בית בעיר חומה, גואלין לעולם, ואינו חלוט לסוף שנה: **[לג]** **ואשר יגאל מן הלויים**. ואם יקנה בית או עיר מהם: **ויצא ביבל**. אותו ממכר של בית או של עיר וישוב ללוי שמכרו, ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל. וגאלה זו לשון מכירה. דבר אחר לפי שנאמר (פסוק לב), גאלת עולם תהיה ללויים, יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלויים, אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט, תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלויים, אף **[לד]** הגואל מיד לוי גואל גאלת עולם: **ויצא ממכר בית**. הרי זו מצוה אחרת, ואם לא גאלה יוצאה ביובל, ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: **כי בתי ערי הלויים הוא אחזתם**. לא היה להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם, לפיכך הם להם במקום שדות, ויש להם גאלה כשדות, כדי שלא תפקע נחלתם מהם: **[לד]** **ושדה מגרש עריהם לא ימכר**. מכר גזבר, שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר, אינה יוצאה לכהנים ביובל, כמו שנאמר בישראל (ויקי כז) ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד, אבל בן לוי גואל לעולם: **[לה]** **והחזקת בו**. אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד. למה זה דומה, למשאוי שעל החמור, עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ, חמשה אין מעמידין אותו: **גר ותושב**. אף אם הוא גר או תושב, ואיזהו תושב, כל שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, ואוכל נבלות: **[לו]** **נשך ותרבית**. חד שוינהו רבנן, ולעבור עליו בשני לאוין: **ויראת מאלהיך**. לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש המנו ומורה לעצמו התר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, הצרך לומר ויראת מאלהיך. או התולה מעותיו בנכרי, כדי להלוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו, לכך הצרך לומר ויראת מאלהיך: **[לח]** **אשר הוצאתי וגוי**. והבחנתי בין בכור לשאינו בכור, אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של נכרי הם. דבר אחר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפלו הן כבדות עליכם: **לתת לכם את ארץ כנען**. בשכר שתקבלו מצותי: **להיות לכם לאלהים**. שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים, וכל היוצא ממנה כעובד עבודה זרה: **[לט]** **עבדת עבד**. עבודה של גנאי, שיהא נכר בה כעבד, שלא יוליד כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעליו: **[מ]** **כשכיר כתושב**. עבודת קרקע ומלאכת אמנות כשאר שכירים התנהג בו: **עד שנת היבל**. אם פגע בו יובל לפני שש שנים, היובל מוציאו: **[מא]** **הוא ובניו עמו**. אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן, אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו: **ואל אחזת אבותיו**. אל כבוד אבותיו, ואין לזלזלו בכך: **אחזת**. חזקת: **[מב]** **כי עבדי הם**. שטרי קודם: **לא ימכרו**

ממכרת עבד. בהכרזה כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אבן הלקח: **[מג] לא תרדה בו בפרך**. מלאכה שלא לצורך, כדי לענותו. אל תאמר לו החס לי את הכוס הזה, והוא אינו צריך, עדור תחת הגפן עד שאבא. שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו, ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הדבר הזה מסור ללב, לכך נאמר ויראת: **[מד] ועבדך ואמתך אשר יהיו לך**. אם תאמר אם כן במה אשתמש. בעבדי איני מושל, באמות איני נוחל, שהרי הזהרתני (דברים כ טז) לא תחיה כל נשמה, אלא מי ישמשני: **מאת הגוים**. הם יהיו לך לעבדים: **אשר סביבתיכם**. ולא שבתוך גבול ארצכם, שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה: **[מה] וגם מבני התושבים**. שבאו מסביבותיכם לשא נשים בארצכם וילדו להם, הבן הולך אחר האב, ואינו בכלל לא תחיה, אלא אתה מתר לקנותו כעבד: **מהם תקנו**. אותם תקנו: **[מו] והתנחלתם אתם לבניכם**. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם. ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם, שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם. והתנחלתם, כמו והתחזקתם: **איש באחיו**. להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך: **[מז] יד גר ותושב**. גר והוא תושב, כתרגומו ערל תותב, וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב: **וכי תשיג יד גר ותושב עמך**. מי גרם לו שיעשיר, דבוקו עמך: **ומך אחיך עמו**. מי גרם לו שימוך, דבוקו עמו, על ידי שלמד ממעשיו: **משפחת גר**. זהו הגוי. כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודה זרה עצמה להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטוב עצים ולשאוב מים: **[מח] גאלה תהיה לו**. מיד, אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל, שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל, שהרי ביובל יצא, כמו שנאמר למטה (פסוק נד) ויצא בשנת היובל. ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין, מפני חלול השם, אלא כשבא לגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו, אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה, נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה, ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא לגאל, ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד חמש עשרה מנים, וזהו "והיה כסף ממכרו במספר שנים": **[נ] כימי שכיר יהיה עמו**. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו: **[נא] אם עוד רבות בשנים**. עד היובל: **לפיהן**. הכל כמו שפרשתי: **[נג] לא ירדנו בפרך לעיניך**. כלומר ואתה רואה: **[נד] ואם לא יגאל באלה**. באלה הוא נגאל, ואינו נגאל בשש: **הוא ובניו עמו**. הנכרי חייב במזונות בניו כישראל: **[נה] כי לי בני ישראל עבדים**. שטרי קודם: **אני ה' אלהיכם**. כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה:

ויקרא פרק-כו

[א] לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לגוי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו, הואיל ורבי עובד עבודה זרה אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו, לכך נאמרו מקראות הללו. ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר, בתחלה הזהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו, לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר (ויק' כה יד), מה כתיב ביה או קנה מיד עמיתך (שם), דבר הנקנה מיד ליד. לא חזר בו, סוף מוכר אחזתו. לא חזר בו, סוף מוכר את ביתו. לא חזר בו, סוף לוח ברבית. כל אלו

האחרונות קשות מן הראשונות. לא חזר בו, סוף מוכר את עצמו. לא חזר בו, לא דיו לישראל אלא אפלו לגוי: **ואבן משכית**. לשון כסוי, כמו (שמות לג כב) ושכתי כפי, שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: **להשתחות עליה**. אפלו לשמים, לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא, ואסרה תורה לעשות כן חוץ מן המקדש: **אני ה'**. נאמן לשלם שכר:

פרשת

בחקתי

ג אם **בחקתי תלכו**. יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו, הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה: **ואת מצותי תשמרו**. הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה א) ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם: **ד** **בעתם**. בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות ובלילי רביעיות: **ועץ השדה**. הן אילני סרק, ועתידין לעשות פרות: **ה** **והשיג לכם דיש את בציר**. שיהא הדיש מרבה ואתם עסוקים בו עד הבציר, ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: **ואכלתם לחמכם לשבע**. אוכל קמעא והוא מתברך במעיו: **ו** **ונתתי שלום**. שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה, אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול כנגד הכל. וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל: **וחרב לא תעבר בארצכם**. אין צריך לומר שלא יבאו למלחמה, אלא אפלו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: **ז** **לפניכם לחרב**. איש בחרב רעהו: **ח** **ורדפו מכם**. מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים שבכם: **חמשה מאה ומאה מכם רבבה**. וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדפו, אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרבין העושין את התורה: **ונפלו איביכם וגוי**. שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: **ט** **ופניתי אליכם**. אפנה מכל עסקי שלם שכרכם, משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים **וכי**, כדאיתא בתורת כהנים: **והפריתי אתכם**. בפריה ורביה: **והרביתי אתכם**. בקומה זקופה: **והקימתי את בריתי אתכם**. ברית חדשה, לא כברית הראשונה שהפרתם אותה, אלא ברית חדשה שלא תופר, שנאמר (ירמיה לא ל) וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית הראשונה: **י** **ואכלתם ישן נושן**. הפרות יהיו משתמרין וטובים להתיישן, שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: **וישן מפני חדש תוציא**. שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן, וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: **יא** **ונתתי משכני**. זה בית המקדש: **ולא תגעל נפשי**. אין רוחי קצה בכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר אחר, כמו (שמואל ב' א כא) כי שם נגעל מגן גבורים, לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור בחלב מבשל, כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית, שלא יקוב העור: **יב** **והתהלכתי בתוכם**. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים: **יג** **אני ה' אלהיכם**. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה, שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: **מטת**. כמין יתד (התחובה) בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר, כמו (ירמיה כז ב) עשה לך מוסרות ומוטות **קוניונגלייא בלעייז** [רצועת העול]: **קוממיות**. בקומה זקופה: **יד** **ואם לא תשמעו לי**. להיות עמלים בתורה, לדעת מדרש חכמים. יכול לקיום המצות,

כשהוא אומר ולא תעשו וגו', הרי קיום מצות אמור, הא מה אני מקים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה. ומה תלמוד לומר לי, אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוון למרוד בו, וכן בנמרוד (בראשית י ט) גבור ציד לפני ה', שמכירו ומתכוון למרוד בו, וכן באנשי סדום (שם יג יג) רעים וחטאים לה' מאד, מכירים את רבונו ומתכוונים למרוד בו: **ולא תעשו**. משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עברות: **[טו] ואם בחקתי תמאסו**. מואס באחרים העושים: **משפטי תגעל נפשכם**. שונא החכמים: **לבלתי עשות**. מונע את אחרים מעשות: **את כל מצותי**. כופר [במצוות] שלא צויתים, לכך נאמר את כל מצותי, ולא נאמר את כל המצות: **להפרכם את בריתי**. כופר בעיקר הרי שבע עברות, הראשונה גוררת השניה, וכן עד השביעית ואלו הן: לא למד, ולא עשה, מאס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, כופר בעיקר: **[טז] והפקדתי עליכם**. וצויתי עליכם: **שחפת**. חולי שמשחף את הבשר, **אנפלייש בלע"ז** [בועות], דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה: **קדחת**. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו, כמו (דברים לב כב) כי אש קדחה באפי: **מכלות עינים ומדיבת נפש**. העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא, וסוף שלא ירפא, וידאבו הנפשות של משפחתו במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממשכה קרויה כליון עינים: **וזרעתם לריק**. תזרעו ולא תצמח, ואם תצמח ואכלוהו אויביכם: **[יז] ונתתי פני**. פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי להרע לכם: **ורדו בכם שנאיכם**. כמשמעו ישלטו בכם: אגדת תורת כהנים מפרשה זו, **אף אני אעשה זאת**. אני מדבר אלא באף, וכן והלכתי אף אני עמכם בקרי (פסוק כד): **והפקדתי עליכם**. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו, עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה: **בהלה**. מכה המבהלת את הבריות, ואיזו, זו מכת מותן: **את השחפת**. יש לך אדם שהוא חולה ומטל במטה אבל בשרו שמור עליו, תלמוד לומר שחפת, שהוא נשחף. או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח, תלמוד לומר ואת הקדחת, מלמד שהוא מקדיח. או עתים שהוא מקדיח אבל סבור הוא בעצמו שיחיה, תלמוד לומר מכלות עינים. או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה, תלמוד לומר ומדיבות נפש: **וזרעתם לריק זרעכם**. זורעה ואינה מצמחת, ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים, ומה תלמוד לומר ואכלוהו אויביכם, הא כיצד, זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת, שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור, ושבפנים מתים ברעב, שלא לקטו תבואה אשתקד. דבר אחר וזרעתם לריק זרעכם, כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר, שאתה עמל בהם ומגדלן, והחטא בא ומכלה אותם, שנאמר (איכה ב כב) אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם: **ונתתי פני בכם**. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם, כך נאמר ברעה ונתתי פני. משלו משל, למלך שאמר לעבדו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם [לרעה]: **ונגפתם לפני איביכם**. שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ: **ורדו בכם שנאיכם**. שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם, שבשעה שאמות העולם עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי, שנאמר (שופטים ו ג ד) והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ, אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם, הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם, וכן הוא אומר (מיכה ג ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו': **ונסתם**. מפני אימה: **ואין רדף אתכם**. מבלי כח: **[יח] ואם עד אלה**. ואם בעוד אלה המכות עמכם לא תשמעו: **ויספתי**. עוד יסורין אחרים: **שבע על חטאתיכם**. שבע פרעניות על שבע העברות האמורות למעלה: **[יט] ושברתי את גאון עזכם**. זה בית המקדש, וכן הוא אומר (יחזקאל כד כא) הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם: **ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה**. זו קשה משל משה, ששם הוא אומר (דברים כח כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו', שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת

מזיעה והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה, אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיעה והיא מאבדת פירותיה: **[כ]** ותם לריק כחכם. הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו, אין בכך כלום, אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון ומלקה אותו, הרי שניו של זה קהות: **ולא תתן ארצכם את יבולה**. אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע: **ועץ הארץ**. אפלו מן הארץ יהא לקוי, שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה: **לא יתן**. משמש למעלה ולמטה אעץ ואפרי: **לא יתן פריו**. כשהוא מפרה משיר פירותיו, הרי שתי קללות, ויש כאן שבע פרעניות: **[כא]** **ואם תלכו עמי קרי**. רבותינו אמרו עראי, במקרה, שאינו אלא לפרקים, כן תלכו עראי במצות. ומנחם פרש לשון מניעה, וכן (משלי כה יז) הקר רגלך, וכן יקר רוח (משלי יז כז), וקרוב לשון זה לתרגומו של אנקלוס לשון קושי, שמקשים לבם להמנע מהתקרב אלי: **שבע כחטאתיכם**. שבע פרעניות אחרים במספר שבע כחטאתיכם: **[כב]** **והשלחתי**. לשון גרוי: **ושכלה אתכם**. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך, בהמה שאין דרכה בכך מנין, תלמוד לומר (דברים לב כד) וכן בהמות אשלח בם, הרי שתיים. ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה, תלמוד לומר (שם) עם חמת זחלי עפר. מה אלו נושכין וממיתין, אף אלו נושכין וממיתין. כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית, ערוד נושך וממית: **ושכלה אתכם**. אלו הקטנים: **והכריתה את בהמתכם**. מבחוץ: **והמעיטה אתכם**. מבפנים: **ונשמו דרכיכם**. שבילים גדולים ושבילים קטנים, הרי שבע פרעניות, שן בהמה, ושן חיה, חמת זחלי עפר, ושכלה, והכריתה, והמעיטה, ונשמו: **[כג]** **לא תוסרו לי**. לשוב אלי: **[כד]** **נקם ברית**. ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות, וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. דבר אחר נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חילות אויבים: **ונאספתם**. מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: **ושלחתי דבר בתוכם**. ועל ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם, לפי שאין מלינים את המת בירושלים, וכשהם מוציאים את המת לקברו, נתנים ביד אויב: **[כו]** **מטה לחם**. לשון משען, כמו (ירמיה מח יז) מטה עז: **בשברי לכם מטה לחם**. אשבור לכם כל מסעד אוכל, והם חצי רעב: **ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד**. מחוסר עצים: **והשיבו לחמכם במשקל**. שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולה ומשתברת בתנור, והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: **ואכלתם ולא תשבעו**. זו מארה בתוך המעים. הרי שבע פרעניות חרב, מצור, דבר, שבר מטה לחם, חוסר עצים, פת נפולה, מארה במעים. ונתתם (פסוק כה) אינה מן המנין, שהיא החרב: **[ל]** **במתיכם**. מגדלים ובירניות: **חמניכם**. מין עבודה זרה שמעמידין על הגגות. ועל שם שמעמידין בחמה קרויין חמנים: **ונתתי את פגריכם**. תפוחי רעב היו, ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם, וכרסו נבקעת ונופל עליה: **וגעלה נפשי אתכם**. זה סלוק שכינה: **[לא]** **ונתתי את עריכם חרבה**. יכול מאדם, כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ (פסוק לב) הרי אדם אמור, הא מה אני מקים חרבה מעובר ושב: **והשמותי את מקדשיכם**. יכול מן הקרבנות, כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים, הא מה אני מקים והשמותי את מקדשיכם, מן הגדודיות, שירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם. הרי שבע פרעניות אכילת בשר בניס ובנות, והשמדת במות, הרי שתיים. כריתת חמנים אין כאן פרענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו. ונתתי את פגריכם ונגי הרי שלש. סלוק שכינה ארבע. חרבן ערים, שממון מקדש מן הגדודיות, ולא אריח קרבנות, הרי שבע: **[לב]** **והשמתי אני את הארץ**. זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, שתהא שוממה מיושביה: **[לג]** **ואתכם אזרה בגוים**. זו מדה קשה,

שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין, וישראל נזרו כבמזרה, כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה: **והריקתי**. כששולף החרב מתרוקן הנדן. ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר, כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור: **והיתה ארצכם שממה**. שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה, נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים, כך שנויה בתורת כהנים: **[לד] אז תרצה**. תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה: **והרצת**. למלך את שבתותיה: **[לה] כל ימי השמה**. לשון העשות ומ"ם דגש במקום כפל שממה: **את אשר לא שבתה**. שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד שבעים שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלושים שנה. שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים, ובני יהודה הכעיסו לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים, הוא שנאמר ביחזקאל (יחזקאל ד. ד. ו) ואתה שכב על צדך השמאלי **וגו'** וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום. ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין. ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו, הרי ארבעים ושש. ואם תאמר, שנות מנשה חמשים וחמש היו, מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתיים שנה, דכתיב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב (מלכים ב' כא ג) ואחאב מלך עשרים ושתיים שנה, כמו שאמרו באגדת חלק (סנהדרין קג א) ושל אמון שתיים, ואחת עשרה ליהויקים, וכנגדן לצדקיהו. צא וחשוב לארבע מאות ושלושים ושש שנה שמטין ויובלות שבהם, והם שש עשרה למאה, ארבע עשרה שמטין ושני יובלות, הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע. לשלושים ושש שנה חמש שמטות, הרי שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתרה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים. ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים. וכן הוא אומר בדברי הימים (דה"ב לו כא) עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה: **[לו] והבאתי מרדך**. פחד ורדך לבב. מ"ם של מרדך יסוד נופל הוא, כמו מ"ם של מועד ושל מוקש: **ונסו מנסת חרב**. כאלו רודפים הורגים אותם: **עלה נדף**. שהרוח דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול, וכן תרגומו קל טרפא דשקיף, לשון חבטה, שדופות קדים (בראשית מא ו) שקיפן קדום, לשון משקוף, מקום חבטת הדלת, וכן תרגומו של חבורה (שמות כא כה) משקופי: **[לז] וכשלו איש באחיו**. כשירוצו לנוס, יכשלו זה בזה, כי יבהלו לרוץ: **כמפני חרב**. כאלו בורחים מלפני הורגים, שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם. ומדרשו וכשלו איש באחיו, זה נכשל בעונו של זה, שכל ישראל ערבין זה לזה: **[לח] ואבדתם בגוים**. כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה: **ואכלה אתכם**. אלו המתים בגולה: **[לט] בעונת אבתם אתם**. כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם: **ימקו**. לשון המסה, כמו ימסו, וכמו (זכריה יד יב) תמקנה בחוריהן, (תהלי' לח ו) נמקו חבורתי: **[מא] והבאתי אתם**. אני בעצמי אביאם, זו מדה טובה לישראל, שלא יהיו אומרים, הואיל וגלינו בין האמות נעשה כמעשיהם, אני איני מניחם, אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי, שנאמר (יחזקאל כ. לב. לג) והעולה על רוחכם היו לא תהיה **וגו'** חי אני **וגו'** אם לא ביד חזקה **וגו'**: **או אז יכנע**. כמו (שמות כא לו) או נודע כי שור נגח הוא, אם אז יכנע. לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם **וגו'**: **ואז ירצו את עונם**. יכפרו על עונם ביסוריהם: **[מב] וזכרתי את בריתי יעקוב**. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאלת בניו: **וזכרתי את בריתי יעקוב**. למה נמנו אבות אחרנית, לומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי, הרי אברהם עמו, שהוא כדאי. ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק, אלא אפרו של יצחק נראה לפני

צבור ומנח על המזבח: **[מג]** **יען וביען**. גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו:
[מד] **ואף גם זאת**. ואף אפלו אני עושה עמהם זאת הפרענות אשר אמרתי
בהיותם בארץ אויביהם, לא אמאסם לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם:
[מה] **ברית ראשנים**. של שבטים: **[מו]** **והתורת**. אחת בכתב ואחת בעל פה,
מגיד שכלם נתנו למשה בסיני:

ויקרא פרק-כז

[ב] **כי יפלא**. יפריש בפיו: **בערכך נפשת**. לתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו
תלויה בו עלי: **[ג]** **והיה ערכך** וגוי. אין ערך זה לשון דמים, אלא בין שהוא יקר
בין שהוא זול, כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו: **ערכך**. כמו ערך. וכפל
הכפיי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא: **[ה]** **ואם מבן חמש שנים**. לא שיהא הנודר
קטן, שאין בדברי קטן כלום, אלא גדול שאמר ערך קטן זה, שהוא בן חמש שנים,
עלי: **[ז]** **ואם מבן ששים שנה** וגוי. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב
כאיש, לפיכך האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו, והאשה אינה פוחתת
אלא שליש בערכה, דאמרי אנשי, סבא בביתא, פחא בביתא. סבתא בביתא,
סימא בביתא וסימנא טבא בביתא: **[ח]** **ואם מך הוא**. שאין ידו משגת לתן הערך
הזה: **והעמידו**. לנערך לפני הכהן ויעריכנו לפי השגת ידו של מעריך: **על פי אשר**
תשיג. לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אמנות,
אם היה חמר, משאיר לו חמורו: **[ט]** **כל אשר יתן ממנו**. אמר רגלה של זו עולה,
דבריו קימין, ותמכר לצרכי עולה ודמיה חליו, חוץ מדמי אותו האבר: **[י]** **טוב**
ברע. תם בבעל מום: **או רע בטוב**. וכל שכן טוב בטוב ורע ברע: **[יא]** **ואם כל**
בהמה טמאה. בבעלת מום הכתוב מדבר, שהיא טמאה להקרבה, ולמדך הכתוב
שאין קדשים תמימים יוצאין לחליו בפדיון אלא אם כן הממו: **[יב]** **כערכך**
הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש: **[יג]** **ואם גאל יגאלנה**.
בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חמש, וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה
וכן בפדיון מעשר שני הבעלים מוסיפין חמש, ולא שאר כל אדם: **[טז]** **והיה**
ערכך לפי זרעו. ולא כפי שויה. אחת שדה טובה ואחת שדה רעה, פדיון הקדשן
שוה, בית כור שעורים בחמשים שקלים, כך גזרת הכתוב. והוא שבא לגאלה
בתחלת היובל, ואם בא לגאלה באמצעו, נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה,
לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל, שאם נגאלה הרי טוב, ואם לאו הגזבר
מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות
המכורות, וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו
ומתחלקת ביניהם, זהו המשפט האמור במקדיש שדה. ועכשיו אפרשנו על סדר
המקראות: **[יז]** **אם משנת היבל יקדיש** וגוי. אם משעברה שנת היובל מיד
הקדישה ובא לגאלה מיד: **כערכך יקום**. כערך הזה האמור יהיה, חמשים כסף
יתן: **[יח]** **ואם אחר היבל יקדיש**. וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד
גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: **וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים**
הנותרת. כפי חשבון. כיצד, הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים
שקל, הרי שקל לכל שנה, ושקל יתר בין כלן, והשקל ארבעים ושמונה פונדיונין,
הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכלן, ואמרו רבותינו שאותו
פונדיון קלבון לפרוטרוט, והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים

הנותרות עד שנת היובל: **ונגרע מערכך**. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון: **[יט] ואם גאל יגאל**. המקדיש אתו, יוסיף חמש על הקצבה הזאת: **[כ] ואם לא יגאל את השדה**. המקדיש: **ואם מכר**. הגזבר: **את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד**. לשוב ליד המקדיש: **[כא] והיה השדה בצאתו ביבל**. מיד הלוקחו מן הגזבר, כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל: **קדש לה'**. לא שישב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתון לכהנים, שנאמר (במדבר יח יד) כל חרם בישראל לך יהיה, אף זו תתחלק ביובל לכהנים של אותו משמר, שיום הכפורים של יובל פוגע בו: **[כב] ואם את שדה מקנתו וגו'**. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחזה, ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל, לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל, שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים, לפיכך אם בא לגאלה, יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחזה. ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר, או אם לא יגאל הוא, בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו, אותו שהקדישה. ופן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו, וזהו הגזבר, לכך הצרך לומר לאשר לו אחזת הארץ (פסוק כד), מירשת אבות, וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: **[כה] וכל ערכך יהיה בשקל הקדש**. כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: **עשרים גרה**. עשרים מעות. כך היו מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות. ואמרו רבותינו שש מעה כסף דינר, עשרים וארבע מעות לסלע: **[כו] לא יקדיש איש אתו**. לשם קרבן אחר, לפי שאינו שלו: **[כז] ואם בבהמה הטמאה וגו'**. אין המקרא הזה מוסב על הבכור, שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך. וחמור אין זה, שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה, והוא מתנה לכהן ואינו להקדש, אלא הכתוב מוסב על ההקדש. שהכתוב של מעלה (פסוק יא) דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה, וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: **ופדה בערכך**. כפי מה שיעריכנה הכהן: **ואם לא יגאל**. על ידי בעלים: **ונמכר בערכך**. לאחרים: **[כח] אך כל חרם וגו'**. נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש, ומה אני מקים (במדבר יח יד) כל חרם בישראל לך יהיה, בחרמי כהנים שפרש ואמר הרי זה חרם לכהן, ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים: **לא ימכר ולא יגאל**. אלא ינתן לכהן. לדברי האומר סתם חרמים לכהנים, מפרש מקרא זה בסתם חרמים. והאומר סתם חרמים לבדק הבית, מפרש מקרא זה בחרמי כהנים, שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן, וחרמי גבוה נפדים: **כל חרם קדש קדשים הוא**. האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן, והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא לה', ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים, ונותן לכהן, כמו ששנינו במסכת ערכין (כח ב) אם נדר נותן דמיהם, ואם נדבה נותן את טובתה: **מאדם**. כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים: **[כט] כל חרם אשר יחרם וגו'**. היוצא להרג ואמר אחד ערכו עלי, לא אמר כלום: **מות יומת**. הרי הולך למות, לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך: **[ל] וכל מעשר הארץ**. במעשר שני הכתוב מדבר: **מזרע הארץ**. דגן: **מפרי העץ**. תירוש ויצהר: **לה' הוא**. קנאו השם ומשלחנו צוה לך לעלות ולאכלו בירושלים, כמו שנאמר (דברים יד כג) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו': **[לא] ממעשרו**. ולא ממעשר חברו, הפודה מעשר של חברו אין מוסיף חומש. ומה היא גאלתו, כדי להתירו באכילה בכל מקום. והמעות יעלה ויאכל בירושלים, כמו שנאמר (דברים יד כד) ונתת בכסף וגו': **[לב] תחת השבט**. כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה, והעשירי מכה בשבט צבוע בסיקרא להיות נכר שהוא מעשר, כן עושה [לגדיים] לטלאים ולעגלים של כל שנה ושנה: **יהיה קדש**. לקרב למזבח דמו ואמוריו, והבשר נאכל לבעלים, שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהנה, ולא מציינו שיהא נתן לכהנים: **[לג] לא יבקר וגו'**. לפי שנאמר (שם יב יא) וכל מבחר נדריךכם, יכול יהא בורר ומוציא את היפה, תלמוד

לומר לא יבקר בין טוב לרע, בין תם בין בעל מום חלה עליו קדשה, ולא שיקרב
בעל מום, אלא יאכל בתורת מעשר ואסור לגזז ולעבד :